

BARBARA WIĄCEK

Z BADAŃ NAD OSADNICTWEM Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA NA TERENIE LUZINA, POW. WEJHEROWSKI

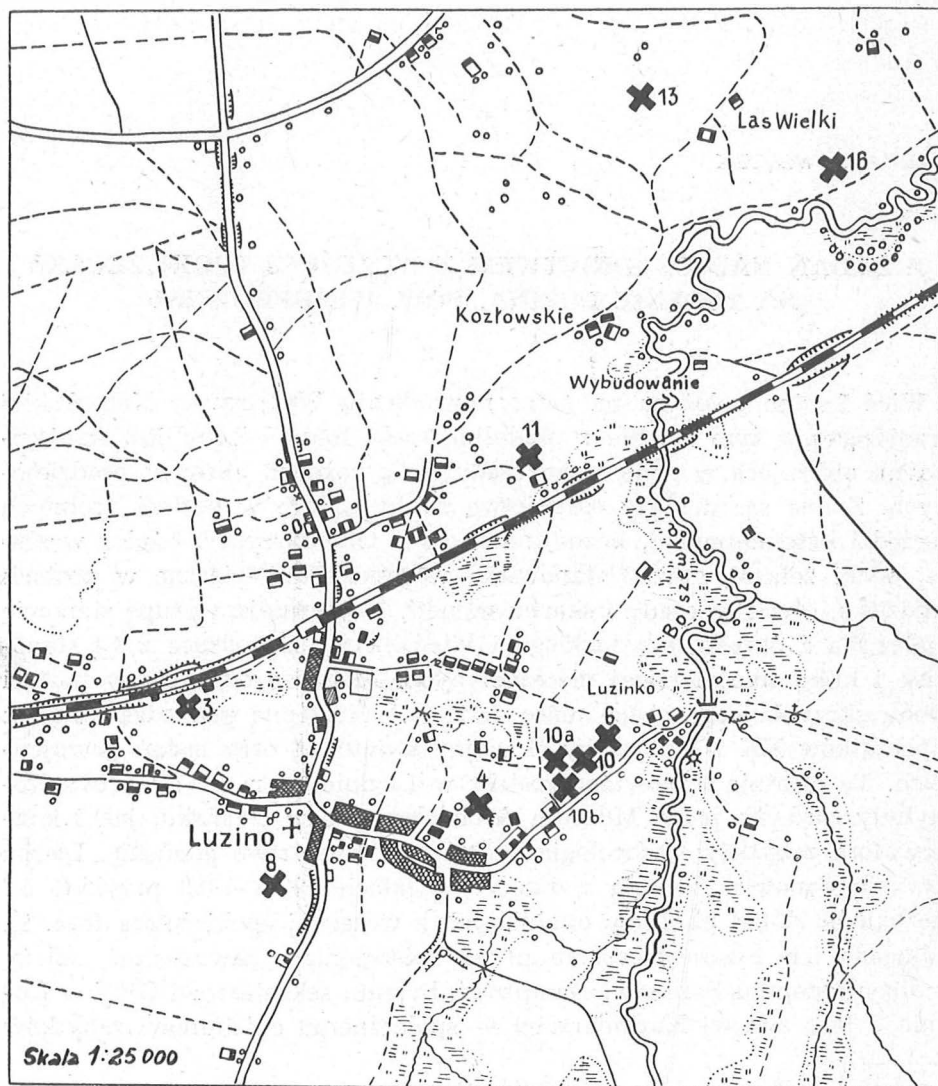
Wieś Luzino położona na północnym skraju Wysoczyzny Kaszubskiej graniczącej w tym rejonie z pradoliną rzeki Redy i Łeby jest miejscowością obfitującą w stanowiska osadnicze z różnych okresów pradziejowych. Znane są tu ślady osadnictwa neolitycznego w postaci drobnych narzędzi krzemiennych¹, liczne materiały z cmentarzysk i osad z wczesnej epoki żelaza², oraz 3 stanowiska wczesnośredniowieczne w postaci: grodziska, otwartej osady i skarbu monet³. Najliczniejszą grupę stanowią znaleziska z okresu halsztackiego i lateńskiego, pochodzące z 13 stanowisk i kilku miejsc bliżej nieokreślonych. Pierwsze odkrycie w postaci grobu skrzynkowego sięga końca XIX w.⁴ Następne pochodzą kolejno: z początków XX w., z czasów II wojny światowej oraz badań powojennych. Te ostatnie wznowione zostały w Luzinie od r. 1957 i prowadzone były zarówno przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, jak i konserwatora zabytków archeologicznych na województwo gdańskie. Liczba nowych stanowisk zaczęła wzrastać: w latach 1957—1969 przybyło 11 nieznanych dotąd punktów osadniczych z wczesnej epoki żelaza (ryc. 1). Odkrycie ich i zabezpieczenie przed zniszczeniem zawdzięczać należy w dużym stopniu Feliksowi Dampzowi, byłemu sekretarzowi GRN w Luzinie, i jego synowi Kazimierzowi — społecznemu opiekunowi zabytków

¹ Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

² L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, t. 1, s. 238—240.

³ R. Kiersnowski, *Część skarbu wczesnośredniowiecznego ze wsi Luzino, pow. Wejherowo*, „Pomorania Antiqua”, t. 1, 1965, s. 212—225; B. Wiącek, *Nowoodkryte grodzisko wczesnośredniowieczne w Luzinie, pow. Wejherowo*, „Pomorania Antiqua”, t. III, 1971; J. Podgórski, *Wczesnośredniowieczne naczynie o cylindrycznej szyjce z Luzina, w pow. wejherowskim*, „Pomorania Antiqua”, t. 3, 1971.

⁴ „Zeitschrift für Ethnologie”, Bd. 21, Berlin 1899, s. 756.

Ryc. 1. Luzino, pow. Wejherowo. Mapa stanowisk archeologicznych z wczesnej epoki żelaza w Luzinie

Fig. 1. Luzino, Wejherowo district. Map of archeological sites from the Early Iron Age in Luzino

archeologicznych w tejże wsi. Na wzmiankowanych stanowiskach wszczęte zostały prace ratownicze, które z powodu trudności obiektywnych, takich jak gęsta zabudowa wsi czy zalesienie terenu, nie mogły być przeprowadzone na większą skalę i z konieczności ograniczały się do ratowania poszczególnych obiektów. O istniejących trudnościach w badaniach świadczą najlepiej prace ratownicze przy ulicy Okólnej w Luzinie. W promieniu kilkudziesięciu metrów na działkach usytuowanych między domami odkryto 4 groby skrzynkowe. Na skutek zabudowy nie udało się stwierdzić, czy poszczególne obiekty pochodzą z jednego czy też kilku cmentarzysk; zostały one z tego powodu oznaczone jako stanowiska 10, 10a i 10b.

W niniejszym artykule zostały wyłącznie opracowane materiały dotąd nie publikowane z badań prowadzonych w latach 1963—1969. Odkryte w tym czasie cmentarzyska, datowane na okresy: Hallstatt C i wczesny i środkowy okres lateński, sugerować by mogły, że na omawianym terenie istniała w przeciągu 150 lat (okres Hallstatt D) pustka osadnicza. Stanowiska datowane na Hallstatt D znane są z dość lakonicznych wzmianek w literaturze niemieckiej. Niestety materiały uzyskane z nich, wchodzące w skład zbiorów byłego Muzeum Prowincjonalnego w Gdańsku, uległy w czasie działań wojennych prawie całkowitemu rozproszeniu.

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku z uwagi na ciekawe wyniki prac zamierza w dalszym ciągu prowadzić badania celem pełniejszego poznania pradziejów mikroregionu luzińskiego.

Stanowisko 11

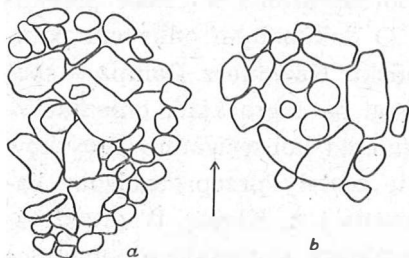
Cmentarzysko położone jest na niewysokim, piaszczystym wzniesieniu porośniętym rzadkim sosnowym lasem, w pobliżu zabudowań gospodarza Władysława Langego. Na stanowisko to natrafiono w czasie przekopywania drogi wiodącej do gospodarstwa. O dokonanym odkryciu poinformował Muzeum Archeologiczne w Gdańsku Kazimierz Dampz — społeczny opiekun zabytków w Luzinie. Z uwagi na zagrażające cmentarzysku zniszczenie w dniu 23 IV 1966 r. z ramienia konserwatora zabytków archeologicznych na województwo gdańskie zostały przeprowadzone badania ratownicze przez M. Pietrzaka, J. Szwedę i A. Kleinę. W przydrożnej skarpie odkryto wówczas 4 groby skrzynkowe zawierające popielnice przykryte pokrywami oraz naczynia-przystawki (ryc. 2). Wewnątrz popielnic, wśród przepalonych kości ludzkich znajdowały się drobne brązowe ozdoby.

Ryc. 2. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Widok na cmentarzysko grobów skrzynkowych

Fig. 2. Luzino, Wejherowo district, site 11. View of the chest grave cemetery

Badania zostały wznowione w roku następnym przez Barbarę Wiącek z kredytów konserwatora. W okresie od 8 do 16 sierpnia 1967 r. przekopano teren cmentarzyska uzyskując 1 rodzinny grób skrzynkowy z trzema popielnicami i dwoma przystawkami oraz 1 mały grób skrzynkowy bez wyposażenia. W dwóch popielnicach na przepalonych kościach ludzkich leżały małe brązowe bransolety. Na omawianym stanowisku odkryto także 3 usypiska kamieni o bliżej nieokreślonym przeznaczeniu. Zarówno groby, jak i usypiska, prócz jednego oznaczonego numerem 8, skupiały się na niewielkim obszarze o wymiarach 15 m $\times$ 12 m. Część cmentarzyska uległa prawdopodobnie zniszczeniu znacznie wcześniej, gdyż na wzgórzu widoczne są ślady po przekopanych rowach oraz liczne kamienie częściowo obłupane i niewielkie płytki.

Ryc. 3. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Grób skrzynkowy nr 1

Fig. 3. Luzino, Wejherowo district, site 11. Chest grave No. 1

Ryc. 4. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Popielnice z grobu nr 1
Fig. 4. Luzino, Wejherowo district, site 11. Urns from grave No. 1

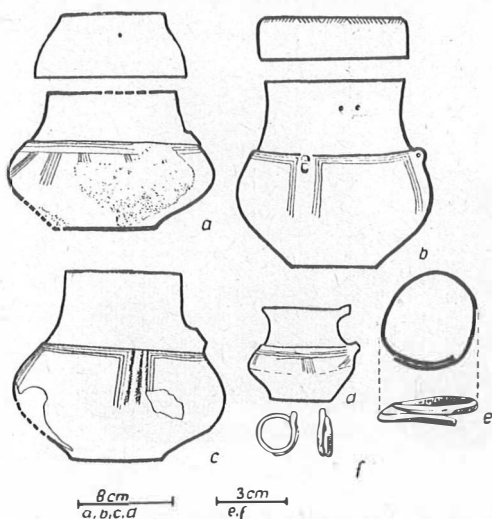
Grób nr 1

Na głębokości 17 cm zalegał częściowo zniszczony od strony południowej grób skrzynkowy o wymiarach 130 cm × 108 cm. Nakrywały go niewielkie łupane płytki i polne kamienie. Skrzynia grobowa w kształcie nieregularnego owalu zbudowana została z 7 grubych płyt podpartych od zewnątrz nielicznymi kamieniami (ryc. 3a, b). Wewnątrz stały 3 popielnice z przepalonymi kośćmi, przykryte obejmującymi pokrywami, i 1 kubek z utraconym uchem (ryc. 4). W popielnicy nr 2 znajdowały się dary w postaci bransolety i pierścionka z brązu.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 dwustożkowata o zaokrąglonym załomie, słabo wyodrębnionej, zwężającej się ku górze szyjce i płaskim dnie. U nasady szyjki znajduje się płaski, owalny guzek. Górna część brzuśca zdobiona jest delikatnie rytym ornamentem liniowym w postaci poziomego pasma, z którego zwieszają się grupy pionowych i promieniście rozchodzących się linii. Powierzchnia jest gładzona, barwy brązowej, miejscami zniszczona; ornament słabo zachowany. Ścianki naczynia są cienkie. Wymiary: wys. 10,5 cm, średn. otw. 10,2 cm × 9,8 cm; dno 8,0 cm (ryc. 5a). Popielnicę nakrywała misa w przybliżeniu stożkowata o płaskim wyodrębnionym dnie. Powyżej dna zostały wywiercone wtórnie 2 „oczka”. Powierzchnia jest gładzona, barwa jasnobrunatna. Wymiary: wys. 5,5 cm × 5,0 cm, średn. otw. 12,3 cm, dno 8,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Ryc. 5. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11.

Zestaw zabytków z grobu nr 1

Fig. 5. Luzino, Wejherowo district, site 11.

Furniture from grave No. 1

Popielnica nr 2 kształtu baniastego z wyodrębnioną stożkową szyjką zakończoną wysoką, cylindryczną krawędzią. Dno lekko wklęsłe. Szyjka oddzielona jest od brzuśca płytką bruzdą. U nasady szyjki znajduje się płaski, owalny guzek. Naczynie na górnej części brzuśca zdobione jest ornamentem geometrycznym w postaci nie zamkniętych prostokątów przedzielanych grupami pionowych żeber. Powierzchnia gładzona, miejscami zniszczona, barwa szarobrunatna. Naczynie jest popękane i uzupełnione gipsem. Wymiary: wys. 14,5 cm, średn. otw. 9,2 cm, średn. brzuśca 16,8 cm, dno 7,5 cm (ryc. 5c).

Pokrywa obejmująca w przybliżeniu stożkowata o krawędziach nieznacznie nachylonych do wnętrza, posiadająca lekko wklęsłe dno. Powierzchnia gładzona, barwa jasnobrunatna. Pokrywa jest popękana i uzupełniona gipsem. Wymiary: wys. 4,0—4,6 cm, średn. otw. 10,5 cm, średn. dna 8,7 cm. Przepalone kości ludzkie.

Pierścionek brązowy przepalony w ogniu, wykonany z drutu. Oba końce głęboko zachodzą na siebie. Wymiary: średn. 1,7 cm, średn. drutu 0,2 cm (ryc. 5f).

Bransoleta brązowa dziecięca wykonana z taśmy o półkolistym przekroju, o zwężających się końcach zachodzących na siebie. Wymiary: średn. 3,5 cm × 4,0 cm, szer. 0,5 cm (ryc. 5e).

Popielnica nr 3 baniasta, nieco asymetryczna, o stożkowatej szyjce rozszerzającej się ku górze. Na szyjce wywiercone są 2 „oczka”. U nasady szyjki osadzone były 3 małe sznurowe uszka, z których dwa zostały rytualnie utracone. Pola między uszkami wypełnione są ornamentem w postaci nie zamkniętych prostokątów, składających się z pasma delikatnie rytowanych linii. Powierzchnia jest starannie gładzona barwy jasnobrunatnej, glina dobrze wypalona. Naczynie zachowało się w stanie popękanym. Wymiary: wys. 14,5 cm, średn. otw. 11,4 cm, średn. brzuśca 17,9 cm, dno 7,6 cm (ryc. 5b).

Pokrywa obejmująca niska, kształtu cylindrycznego, zdobiona jest na krawędzi dna pasmem skośnych kresek na przemian nachylonych

ku sobie. Powierzchnia gładzona, barwa jasnobrunatna. Pokrywa została zrekonstruowana z drobnych fragmentów. Wymiary: wys. 2,5—3,0 cm, średn. otw. 11,9 cm, średn. dna 11,7 cm.

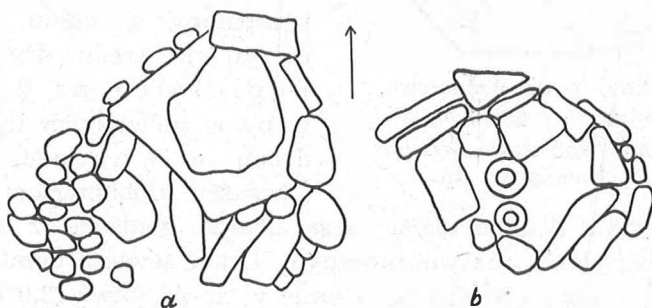
Przepalone kości ludzkie.

Pierścionek brązowy wykonany z cienkiej taśmy o przekroju prostokątnym. Wymiary: średn. 1,5 cm $\times$ 1,8 cm, grub. 0,1 cm, szer. 0,5 cm.

Kubek-przystawka o dwustożkowatym brzuścu o dość ostrym załomie, cylindrycznej szyjce oddzielonej od brzuśca poziomym wgłębieniem i łagodnie wychylonej krawędzi. Na brzegu osadzone było szerokie taśmowate ucho, które zostało rytualnie utracone. Dno naczynia jest lekko wklęsłe. Poniżej szyjki kubek zdobiony jest nikłym niestarannie wykonanym ornamentem, wydrapanym po wypaleniu naczynia, składającym się z poziomego pasma linii, z którego zwieszają się 4 grupy pionowych kresiek. Pod uchem kreski rozchodzą się promieniście. Naczynie posiada powierzchnię gładzoną, lekko błyszczącą, o zabarwieniu jasnobrunatnym. Gлина zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Wymiary: wys. 7,2 cm, średn. otw. 6,4 cm, średn. brzuśca 9,2 cm, średn. dna 4,7 cm (ryc. 5d).

Grób nr 2

Częściowo zniszczony grób zalegał 15 cm pod powierzchnią ziemi. Usytuowany był na osi północ-południe z niewielkim odchyleniem w kierunku wschodnim. Pokrywą grobu stanowiła płaska płyta, na której

Ryc. 6. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Grób skrzynkowy nr 2

Fig. 6. Luzino, Wejherowo district, site 11. Chest grave No. 2

leżały łupane kamienie. Do skrzyni przylegała obstawa złożona z drobnych polnych kamieni (ryc. 6a). Południowa partia obstawy uległa uszkodzeniu. Skrzynia grobowa posiadała kształt nieregularnego czworoboku; zbudowana była z małych płyt i jednostronnie ociosanych ka-

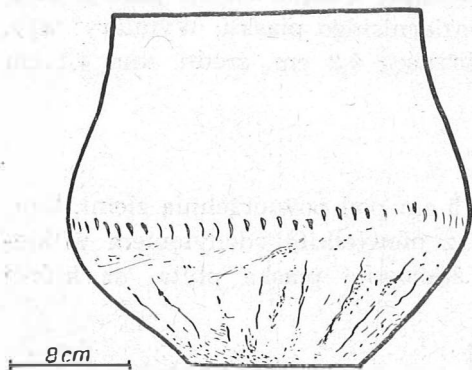
mieni ułożonych po bokach w trzech rzędach. Ściana zamykająca południową część grobu nie zachowała się. Dno wyłożone było cienkimi płytkami (ryc. 6b). Wymiary grobu wraz z obstawą wynosiły 1,7 m × 1,05 m, natomiast skrzyni — 0,95 m × 0,8 m. We wnętrzu stały 2 popielnice wypełnione spalonymi kośćmi ludzkimi i kubek-przystawka nakryty kamienną płytką. Naczynie nr 2 uległo znacznemu zniszczeniu, pozostały z niego jedynie nieliczne fragmenty. W obu popielnicach złożone były brązowe ozdoby.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 — duże dwustożkowate naczynie z zaokrąglonym załomem, nieco asymetryczne, zdobione na największej wydętości dookolnym pasmem złożonym z dołków paznokciowych. Powierzchnia popielnicy jest w górnej części gładzona, w dolnej lekko schropowana o zabarwieniu brunatnym. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego

piasku. Popielnica nie posiadała pokrywy. Wymiary: wys. 24,5 cm, średn. otw. 21,5 cm, średn. brzuśca 28,0 cm, średn. dna 11,5 cm (ryc. 7).

Przepalone kości ludzkie. Fragment brązowej ozdoby wykonanej z lekko wygiętego drutu zgrubiałego na jednym końcu. Przedmiot jest wtórnie przepalony w ogniu. Wymiary: dł. 4,0 cm, średn. drutu 0,1 cm. Popielnica nr 2 to zachowany w niewielkich fragmentach dzban o wychylonej krawędzi i brzuchu zdobionym ornamentem

Ryc. 7. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Popielnica z grobu nr 2

Fig. 7. Luzino, Wejherowo district, site 11. Urn from grave No. 2

pseudosznurowym. Ścianki naczynia są cienkie, gładzone, z lekkim połyskiem o zabarwieniu różowobrunatnym. Gлина zawiera domieszkę piasku miękkiego i gruboziarnistego. Wymiary: średn. otw. 12,0 cm, średn. dna ca 7 cm.

Misa pełniąca funkcję pokrywy zachowała się także fragmentarycznie. Posiadała stożkowaty kształt, gładzoną powierzchnię o brunatnym zabarwieniu. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Wymiary: wys. 6,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Pierścionek dziecięcy wykonany z brązowego drutu z końcami zachodzącymi na siebie. Wymiary: średn. 1,1 cm, średn. drutu 0,2 cm.

Kubek-przystawka kształtu baniastego z cylindryczną szyjką o łagodnie wychylonej krawędzi, na której osadzone jest szerokie taśmowate ucho. Szyjkę od brzuśca oddziela pozioma bruzda. Dno lekko wklęsłe. Poniżej nasady szyjki naczynie zdobione jest ornamentem pseudosnurowym składającym się z poziomego pasma o skrzyżowanych końcach i zwisających z niego promieniście rozchodzących się pasm. Powierzchnia gładzona, w dolnej partii kubka zniszczona, o zabarwieniu jasnobrunatnym. Gлина zawiera domieszkę droбноziarnistego piasku. Wymiary: wys. 12,0 cm, średn. otw. 8,0 cm, średn. brzuśca 11,5 cm, średn. dna 6,5 cm, szer. ucha 2,3 cm (ryc. 8).

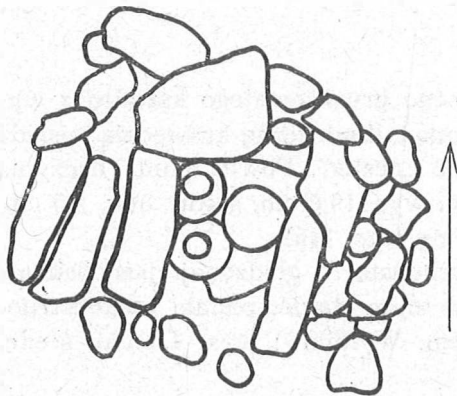

Ryc. 8. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Kubek-przystawka z grobu nr 2

Fig. 8. Luzino, Wejherowo district, site 11. Noggin-bowl from grave No 2

Grób nr 3

Obudowa grobu i pokrywa zostały w poważnym stopniu zniszczone od strony południowej w czasie przekopywania drogi. Prostokątna skrzy-

Ryc. 9a. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Grób skrzynkowy nr 3

Fig. 9a. Luzino, Wejherowo district, site 11. Chest grave No. 3

Ryc. 9b. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Wnętrze grobu nr 3

Fig. 9b. Luzino, Wejherowo district, site 11. Inside of grave No. 3

nia była zbudowana z grubych płyt ustawionych w zachodniej części w trzech rzędach. Obstawa złożona z niedużych polnych kamieni zachowała się jedynie od strony południowo-wschodniej (ryc. 9a i 9b). Znaj-

Ryc. 10. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Popielnice z grobu nr 3
 Fig. 10. Luzino, Wejherowo district, site 11. Urns from grave No. 3

dujące się w skrzyni 3 popielnice stały na cienkich płytkach, pod którymi zalegał kamienny bruk (ryc. 10). W popielnicach nr 1 i 2 były złożone na kościach brązowe ozdoby. Wymiary grobu: 1,13 m $\times$ 0,8 m.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 niezbyt foremnego gruszkowatego kształtu z wyodrębnioną stożkową szyjką zakończoną cylindryczną krawędzią posiada w górnej części brzuśca wywiercone 2 „oczka”. Powierzchnia naczynia jest gładzona, jasnobrunatna. Wymiary: wys. 19,0 cm, średn. otw. 9,5 cm, średn. brzuśca 19,5 cm, średn. dna 8,8 cm (ryc. 11a).

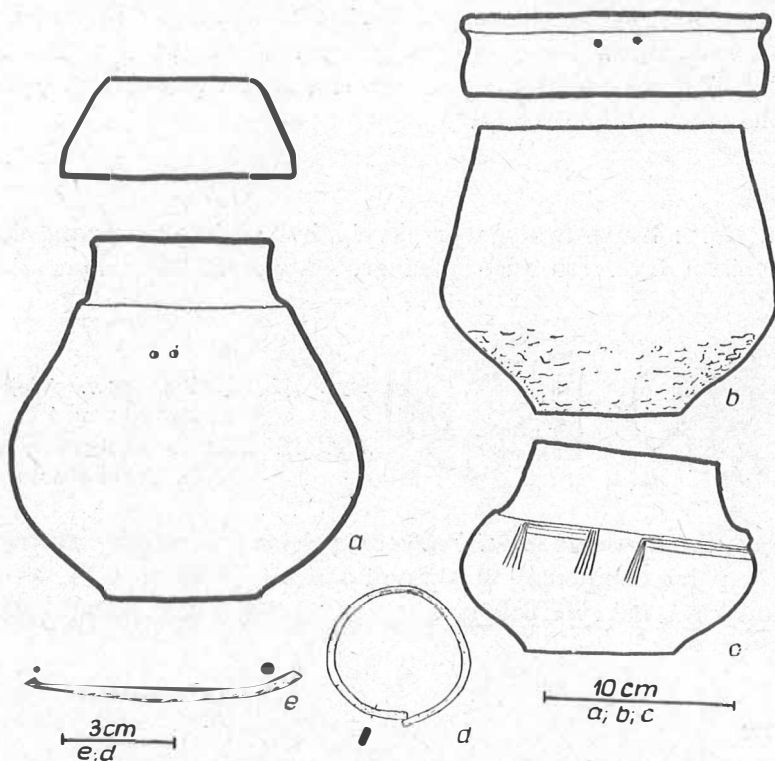
Popielnica przykryta była misą stożkową o gładzonej, jasnobrunatnej powierzchni. Misa zachowała się w złym stanie; została zrekonstruowana z ułamków i uzupełniona gipsem. Wymiary: wys. 4,5 cm, średn. otw. 12,5 cm, średn. dna 9,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Fragment bliżej nieokreślonej ozdoby brązowej wykonanej z cienkiej blachy.

Fragment brązowej szpili o długości 7,2 cm i średn. drutu 0,2 cm (ryc. 11e).

Popielnica nr 2 dwustożkowa, szerokootworowa, z załomem umieszczonym w dolnej części. Górna partia naczynia jest gładzona, dolna posiada powierzchnię schropowaną. Popielnica została zrekonstruowana.

Ryc. 11. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Inwentarz grobu nr 3
 Fig. 11. Luzino, Wejherowo district, site 11. Furniture from grave
 No. 3

na z ułamków. Wymiary: wys. 15,6 cm, średn. otw. 14,0 cm, średn. brzuśca 19,0 cm, średn. dna 7,0 cm (ryc. 11b).

Pokrywa obejmująca kształtu baniastego, mająca płaskie wystające ponad ścianki dno. Poniżej dna wywiercone są 2 „oczka”. Ścianki pokrywy są grube, powierzchnia gładzona, brunatna. Wymiary: wys. 4,5 cm, średn. otw. 16,0 cm, średn. dna 16,6 cm.

Przepalone kości ludzkie.

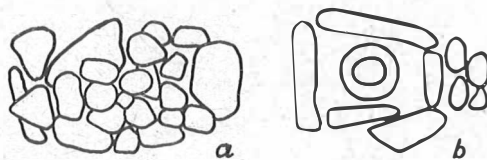
Bransoleta dziecięca wykonana z brązowej taśmy z końcami zachodzącymi na siebie. Przedmiot jest lekko spatynowany. Wymiary: średn. 3,7 cm × 3,5 cm, szer. 0,6 cm (ryc. 11d).

Popielnica nr 3 wazowata, szerokootworowa z cylindryczną szyjką oddzieloną od brzuśca poziomą bruzdą. U nasady szyjki naczynie zdobione jest ornamentem geometrycznym w postaci otwartych prostokątów wykonanych z poczwórnych delikatnie rytch żłobków. Dno popielnicy jest lekko wklęsłe. Naczynie posiada gładzoną powierzchnię

barwy brązowej. Zachowało się w bardzo złym stanie; zostało zrekonstruowane z ułamków i uzupełnione gipsem. Wymiary: wys. 10—11 cm, średn. otw. 10,0 cm, średn. brzośca 14,8 cm, średn. dna 7,0 cm (ryc. 11c). Przepalone kości ludzkie.

Grób nr 4

Grób kształtu trapezowego przykryty był płytą przysypaną drobnymi kamieniami (ryc. 12a). Skrzynia grobowa zbudowana była z 5 nie-

Ryc. 1. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Grób nr 4

Fig. 1. Luzino, Wejherowo district, site 11. Grave No. 4

przylegających do siebie płyt. Zachodnią ścianę od strony zewnętrznej podparły polne kamienie. W skrzyni stała 1 popielnica ze spalonymi kośćmi ludzkimi, nakryta pokrywą (ryc. 12b). Wymiary grobu: 0,85 m × 0,50 m.

Inwentarz:

Funkcję popielnicy pełnił dzban o dwustożkowatym brzoścu z zaokrąglonym załomem i szyjkę lekko zwężającą się ku górze, zakończoną wychyloną krawędzią. Dno dzbana jest płaskie i dobrze wyodrębnione. U nasady szyjki biegnie pozioma bruzda, z której zwieszają się pionowe grupy kresek i szerokich żłobków. Pod uchem, rytualnie utraconym, znajduje się ornament w postaci promieniście rozchodzących się linii. Naczynie posiada gładzoną powierzchnię barwy brązowej. Zachowało się w najlepszym stanie; zostało zrekonstruowane z ułamków i uzupełnione gipsem. Wymiary: wys. 15,0 cm, średn. otw. 11,2 cm, średn. brzośca 20,3 cm, dno 7,5 cm (ryc. 13).

Z pokrywy silnie zniszczonej zostało jedynie kilka mało charakterystycznych fragmentów. Posiadała bardzo grube ścianki o

Ryc. 13. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Popielnica z grobu nr 4

Fig. 13. Luzino, Wejherowo district, site 11. Urn from grave No. 4

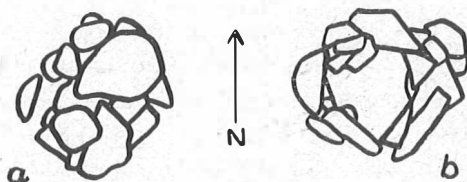
chropowatej powierzchni barwy jasnobrunatnej. Gлина zawiera dużą domieszkę gruboziarnistego piasku. Grubość ścianek wynosi 1,4 cm. Przepalone kości ludzkie.

Grób nr 5

Grób zalegał na głębokości 22 cm pod powierzchnią ziemi. Mała skrzynka w kształcie nieregularnego sześcioboku zbudowana była z cienkich łupanych płytek. Na dnie grobu leżał płaski kamień. Grób nie zawierał żadnego wyposażenia. Wymiary: 0,44 m × 0,46 m (ryc. 14a, b).

Ryc. 14. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Grób nr 5

Fig. 14. Luzino, Wejherowo district, site 11. Grave No. 5

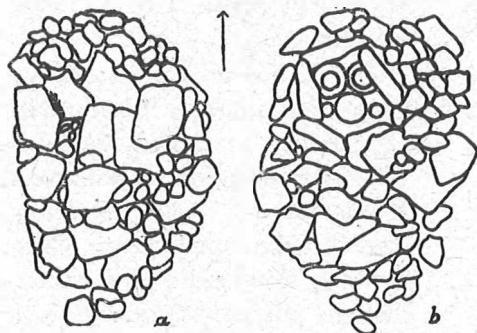

Obiekt nr 6

Kilka centymetrów pod powierzchnią ziemi znajdował się bruk złożony z polnych kamieni; niektóre z nich były obłupane. Usypisko tworzyło kształt wydłużonego owalu usytuowanego na osi północ-południe. Bruk nie zawierał żadnego inwentarza.

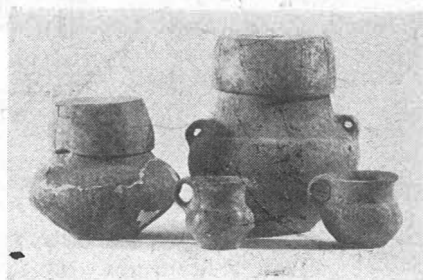
Grób nr 7

Skrzynia zbudowana została z 6 dość grubych płyt tworzących nieregularny prostokąt. Obwarowana była pokaźną ilością polnych kamieni, których największe zgrupowanie występowało od strony południowej.

Ryc. 15. Luzino, pow. Wejherowo st. 11. Grób skrzynkowy nr 7

Fig. 15. Luzino, Wejherowo district, Chest grave No. 7

Ryc. 16. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11. Popielnice z grobu nr 7

Fig. 16. Luzino, Wejherowo district, site 11. Urns from grave No. 7

wej. Grób przykrywała duża, w przybliżeniu trójkątna płyta przysypana licznymi kamieniami i małymi płytkami (ryc. 15a, b). We wnętrzu na bruku stało 5 naczyń — 3 popielnice i 2 przystawki (ryc. 16). Popielnice nr 1 i 2 wypełnione były przepalonymi kośćmi ludzkimi złożonymi w tzw. porządku anatomicznym. W tychże popielnicach znajdowały się dziecięce bransolety. Część naczyń została w poważnym stopniu zniszczona przez korzenie drzew.

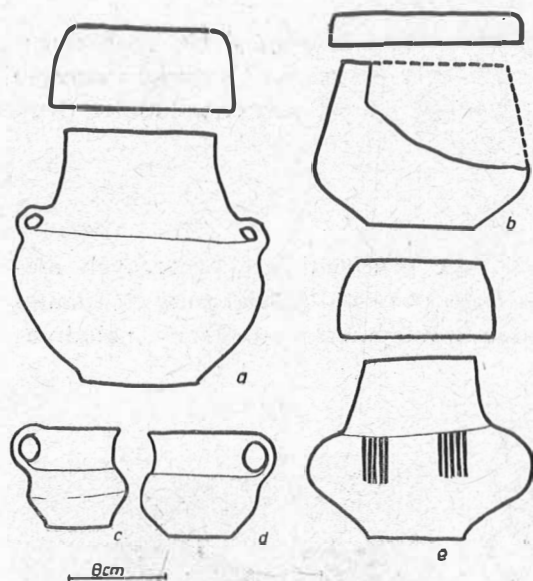
Inwentarz:

Popielnica nr 1 to baniaste naczynie — amfóra — o wysokiej wyodrębnionej szyjce zakończonej cylindryczną krawędzią. U nasady szyjki osadzone są 2 sznurowe, kolankowato zgięte uszka. Powierzchnia naczynia jest brunatna, starannie gładzona. Wymiary: wys. 24,0 cm, średn. otw. 12,0 cm, średn. brzuśca 19,0 cm, średn. dna 9,5 cm (ryc. 17a). Pokrywa obejmująca kształtu cylindrycznego posiada lekko

wklęsłe dno; powierzchnia jest gładzona o zabarwieniu brunatnym. Wymiary: wys. 6,6 cm, średn. otw. 14,3 cm, średn. dna 13,8 cm.

Przepalone kości ludzkie. Bransoleta dziecięca brązowa wykonana z wąskiej taśmy z końcami zachodzącymi na siebie zachowała się w 3 fragmentach; powierzchnia ozdoby jest lekko spatynowana. Wymiary: średn. 3,5 cm, szer. 0,4 cm, grub. 0,1 cm.

Popielnica nr 2 zachowała się fragmentarycznie. Naczynie ma kształt dwustożkowaty z zaokrąglonym załomem. Powierzchnia jest gładzona, barwy ciemnobrunatnej. Gлина zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Wymiary: wys. 13,2 cm, średn. otw. 14,4 cm,

Ryc. 17. Luzino, pow. Wejherowo, st. 11.
Ceromika z grobu nr 7

Fig. 17. Luzino, Wejherowo district, site 11.
Pottery from grave No. 7

średn. brzuśca 17,4 cm, średn. dna 8,2 cm (ryc. 17b).

Popielnicę nakrywała niska pokrywa obejmująca o gładzonej powierzchni, barwy szarobrunatnej. Gлина zawiera domieszkę drobno-

ziarnistego piasku. Wymiary: wys. 2,3 cm, średn. otw. 15,5 cm, średn. dna 14,0 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Bransoleta dziecięca wykonana z cienkiej taśmy, lekko pogięta i spatynowana. Wymiary: średn. 3,5 cm, szer. 0,6 cm, grub. 0,1 cm.

Popielnica nr 3 wazowata o stożkowatej szyjce i lekko wklęsłym dnie. Na brzuscu zdobiona jest czterema grupami pionowych żeber. Powierzchnia naczynia jest gładzona, barwy brunatnej, dość silnie zniszczona. Ornament jest słabo widoczny. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Wymiary: wys. 14,3 cm, średn. otw. 9,0 cm, średn. brzuśca 19,0 cm, średn. dna 7,0 cm (ryc. 17e).

Funkcję pokrywy pełniła stożkowata, nieco asymetryczna misa o gładzonej, brunatnej powierzchni. Misa zachowała się w stanie popękany i jest uzupełniona gipsem. Wymiary: wys. 5,5—6,0 cm, średn. otw. 9,0 cm, średn. dna 9,0 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Ozdoba brązowa, przepalona, wykonana z brązowego drutu. Prawdopodobnie był to mały pierścienek. Na powierzchni zdobiony jest skośnymi nacięciami. Wymiary: średn. drutu 0,1 cm.

Kubek-przystawka posiada dwustożkowaty brzusec z ostrym załomem, szyjkę oddzieloną od brzuśca poziomą bruzdą. Taśmowate ucho osadzone zostało równo z krawędzią. Powierzchnia jest gładzona, o lekkim połysku, barwy szarobrunatnej. Wymiary: wys. 8,2 cm, średn. otw. 7,0 cm, średn. brzuśca 8,6 cm, średn. dna 4,6 cm (ryc. 17c).

Kubek-przystawka nr 5 posiada baniasty brzusec, cylindryczną szyjkę z wychyloną krawędzią i taśmowate ucho osadzone na brzegu naczynia. Szyjkę od brzuśca oddziela pozioma bruzda. Powierzchnia jest gładzona, barwy brunatnej. Wymiary: wys. 8,2 cm, średn. otw. 7,8 cm, średn. brzuśca 9,2 cm, średn. dna 4,8 cm (ryc. 17d).

Obiekt nr 8

Na głębokości 20 cm pod powierzchnią ziemi znajdowało się usypisko złożone z 4 warstw polnych kamieni i nielicznych płyt, sięgające 75 cm w głąb ziemi. W rzucie poziomym usypisko posiadało kształt silnie wydłużonego owalu o wymiarach 2,0 m × 1,0 m. Nie stwierdzono w nim żadnego inwentarza.

Obiekt nr 9

Bezpośrednio pod powierzchnią ziemi zalegało usypisko kamieni posiadające w rzucie poziomym kształt regularnego owalu o wymiarach

1,6 m × 1,1 m i głębokości dochodzącej do 1 m. Na powierzchni leżały nieduże kamienie, poniżej — w środkowej partii — znajdowały się kamienie o średnicy dochodzącej do 60 cm; dno natomiast pokrywał bruk złożony z niewielkich otoczków. Między największymi kamieniami tkwiły 3 łupane płyty ustawione w pozycji pionowej.

Chronologia: wczesna epoka żelaza, Hallstatt C — kultura łużycka.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1966:121 i 1967:5.

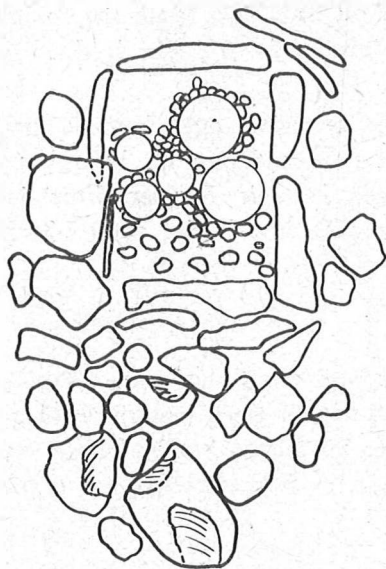
Stanowisko 16

Na stromym południowym zboczu wzgórza porośniętym kilkuletnim sosnowym lasem Kazimierz Dampz — społeczny opiekun zabytków w Luzinie — odkrył w kwietniu 1969 r. 2 skrzynkowe groby rodzinne. Teren, gdzie znajduje się cmentarzysko, położony jest około 600 m na zachód od gospodarstwa zwanego „Zielony Dwór” i należy do gospodarza Franciszka Kupza. U podnóża wzniesienia przebiega polna droga wiodąca z Luzina do Gościcina. Badania ratownicze przeprowadzone były w dniach 12 i 19 kwietnia 1969 r. z funduszków konserwatora zabytków na województwo gdańskie przez Barbarę Wiącek i Kazimierza

Dampza. Według informacji właściciela gruntu w pobliżu omawianych grobów znajdował się trzeci zawierający 1 popielnicę; został on wyorany przed kilkoma laty i następnie z powrotem zasypany. Na skutek gęstego zadrzewienia zbocza, mimo poszukiwań, nie udało się go odnaleźć.

Grób nr 1

Grób nakryty był grubą 12-centymetrową płytą kształtu sześciobocznego o wymiarach 78 cm × 72 cm oraz kilkoma płaskimi kamieniami. Znajdująca się pod nią prostokątna skrzynia o długości 85 cm i szerokości 65 cm zbudowana była z dość dużych płyt obwarowanych po obu dłuższych bokach rzędem kamieni. Południowa część

Ryc. 18. Luzino, pow. Wejherowo, st. 16.
Grób skrzynkowy nr 1

Fig. 18. Luzino, Wejherowo district,
site 16. Chest grave No. 1

grobu zamknięta była trzema równoległe ułożonymi płytami, do których przylegała duża ilość kamieni. We wnętrzu, na bruku, stało 5 popielnic nakrytych misami, zawierających przepalone kości ludzkie. Naczynia obstawione były dużą ilością otoczaków (ryc. 18).

Inwentarz:

Popielnica nr 1. Funkcję popielnicy spełniał dzban o dwustożkowatym brzuścu z zaokrąglonym załomem. Szyjka jest słabo wyodrębniona; u jej nasady zachował się ślad po rytualnie utraconym uchu. Brzusiec zdobiony jest w górnej części słabo widocznymi pionowymi żeberkami. Naczynie posiada bardzo cienkie ścianki o wyświeconej powierzchni, barwy ciemnoszarej. Gлина zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Popielnica zachowała się w złym stanie; z ułamków udało się zrekonstruować jedynie brzusiec wraz z dolną częścią szyjki.

Misa nakrywająca popielnicę zachowała się w drobnych ułamkach. Wymiary: średn. brzuśca 14,4 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Popielnica nr 2 — wazowate naczynie o dwustożkowatym brzuścu z zaokrąglonym załomem i stożkowatej szyjce, która w górnej części uległa zniszczeniu. Powierzchnia naczynia jest gładzona, barwy brunatnej; glina zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Wymiary: wys. 12,6 cm, średn. otw. 8,6 cm, średn. brzuśca 16,0 cm, średn. dna 7,2 cm (ryc. 19c).

Płaska pokrywa z niską zakładką zachowała się w małych fragmentach.

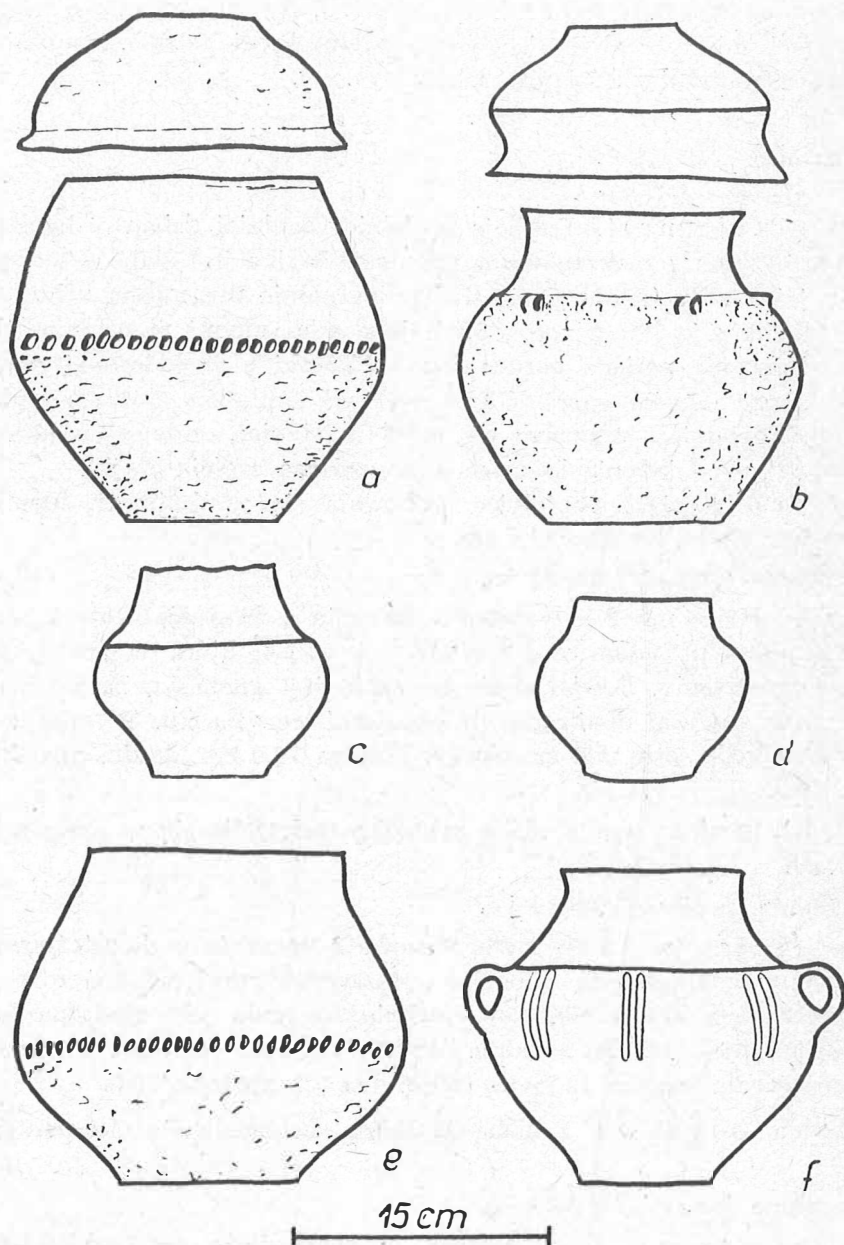
Przepalone kości ludzkie.

Popielnica nr 3 — małe, wazowate naczynie o dwustożkowatym brzuścu z zaokrąglonym załomem i stożkowatej szyjce zakończonej lekko wychyloną krawędzią. Powierzchnia naczynia jest gładzona barwy szarobrunatnej; ścianki cienkie. Wymiary: wys. 10,5 cm, średn. otw. 8,4 cm, średn. brzuśca 12,2 cm, średn. dna 7,2 cm (ryc. 19d).

Płaska pokrywa z niską zakładką zachowała się fragmentarycznie.

Przepalone kości ludzkie.

Popielnica nr 4 — amfora o dwustożkowym krzuścu z zaokrąglonym załomem i wysokiej stożkowatej szyjce o wychylonej krawędzi, posiadająca 2 taśmowate ucha kolankowato zgięte, umieszczone u nasady szyjki. Górna część brzuśca zdobiona jest grupami żłobków. Powierzchnia naczynia jest gładzona i ma szarobrunatne zabarwienie.

Ryc. 19. Luzino, pow. Wejherowo, st. 16. Popielnice z grobów nr 1 i 2
 Fig. 19. Luzino, Wejherowo district, site 16. Urns from graves Nos. 1
 and 2

Wymiary: wys. 19,6 cm, średn. brzuśca 20,0 cm, średn. otw. 12,0 cm, średn. dna 8,0 cm (ryc. 19f).

Funkcję pokrywy pełniła dwustożkowata misa z ostrym załomem i silnie wygiętą na zewnątrz krawędzią. Powierzchnia misy jest jasno-brunatna, gładzona; glina zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Pokrywa zachowała się fragmentarycznie. Wymiary: wys. 8,2 cm, średn. otw. 16,3 cm, średn. dna 7,8 cm.

Bezpośrednio pod misą znajdował się płaski talerz, zachowany fragmentarycznie, o gładzonej jasnopomarańczowej powierzchni.

Przepalone kości ludzkie.

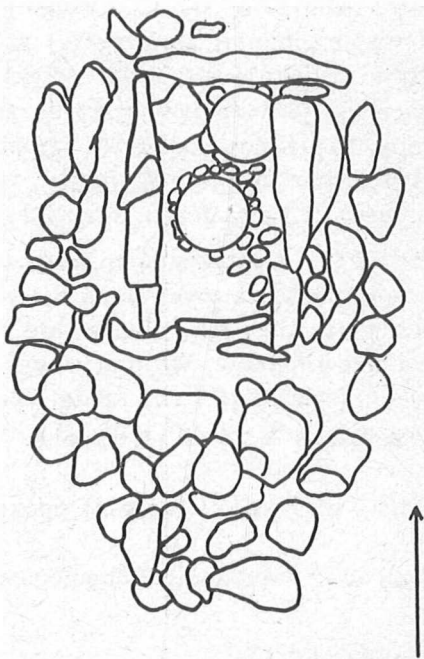
Popielnica nr 5 — dwustożkowate naczynie o zaokrąglonym załomie posiadające niską cylindryczną szyjkę. Nad załomem popielnica zdobiona jest rzędem dołków paznokciowych. Powierzchnia naczynia o zabarwieniu brunatnopomarańczowym w wielu miejscach uległa zniszczeniu. Garnek poniżej załomu jest schropowacony. Naczynie zostało zrekonstruowane z ułamków. Wymiary: wys. 19,4 cm, średn. otw. 15,2 cm, średn. brzuśca 22,5 cm, średn. dna 10,2 cm (ryc. 19e).

Popielnica nakryta była dwustożkowatą misą o dość ostrym załomie, z silnie wygiętą na zewnątrz krawędzią. Dno misy jest dobrze wyodrębnione. Powierzchnia gładzona o zabarwieniu jasnobrunatnym. Glina zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Pokrywa zachowała się fragmentarycznie. Wymiary: wys. 8,4 cm, średn. otw. 17,0 cm, średn. brzuśca 15,6 cm, średn. dna 6,4 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Grób nr 2

Grób o powierzchni kształtu owalnego zalegał, jak i poprzedni, tuż pod powierzchnią ziemi. Przykryty był dość dużą płytą, na której narzucone były różnej wielkości kamienie ze śladami łupania. Skrzynia zbudowana została bardzo starannie z grubych płyt szczelnie do siebie przylegających. Skrzynię grobową otaczały z trzech stron kamienie tworzące największe skupisko od strony południowej. We wnętrzu stały na bruku 2 popielnice przykryte

Ryc. 20. Luzino, pow. Wejherowo, st. 16. Grób skrzynkowy nr 2

Fig. 20. Luzino, Wejherowo district, site 16. Chest grave No. 2

misami i podparte w dolnych częściach dookoła otoczakami. W północno-zachodnim narożniku leżała na dnie cienka kamienna płyta. Popielnice zawierały jedynie przepalone kości ludzkie. Wymiary grobu: 1,5 m $\times$ $\times$ 1,0 m; wymiary skrzyni: 0,8 m $\times$ 0,55 m (ryc. 20).

Inwentarz:

Popielnica nr 1 — naczynie kształtu dwustożkowatego o zaokrąglonym załomie, zdobione na największej wydętości brzuśca pasmem dołków wykonanych palcem. Dolna część popielnicy jest lekko schropowacona. Barwa jasnobrunatna. Wymiary: wys. 20,6 cm, średn. otw. 15,2—15,6 cm, średn. brzuśca 20,8 cm, średn. dna 8,8 cm (ryc. 19a).

Popielnica nakryta była baniastą misą o silnie wychylonej na zewnątrz krawędzi. Brzusiec jest lekko schropowacony, szyjka gładzona; barwa jasnobrunatna. Naczynie zostało zrekonstruowane z ułamków. Wymiary: wys. 8,0—8,8 cm, średn. otw. 19,8—20,1 cm, średn. brzuśca 17,6 cm, średn. dna 7,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Popielnica nr 2. Funkcję popielnicy pełniło baniaste naczynie o wyodrębnionej stożkowatej szyjce i wychylonej krawędzi. U nasady szyjki znajduje się 5 nie przekłutych uszek. Szyjka i przydenna część naczynia posiada powierzchnię gładzoną; brzusiec jest silnie schropowacony. Popielnica ma barwę jasnobrunatną, miejscami przechodzącą w odcień pomarańczowy. Wymiary: wys. 17,4 cm, średn. otw. 14,0 cm, średn. brzuśca 21,1 cm, średn. dna 11,0 cm (ryc. 19b).

Pokrywą stanowiła misa dwustożkowata o lekko zaokrąglonym załomie posiadająca wychyloną na zewnątrz krawędź. Powierzchnia naczynia jest gładzona i ma zabarwienie szarobrunatne. Misa została zrekonstruowana z ułamków. Wymiary: wys. 8,0—8,8 cm, średn. otw. 19,8—20,1 cm, średn. brzuśca 16,4 cm, średn. dna 7,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Chronologia: wczesna epoka żelaza, Hallstatt C. — kultura łużycka

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1969:3.

Stanowisko 13

Na polu gospodarza Ponkego, usytuowanym na płaskowyżu zwanym „Wielkim Lasem”, w pobliżu drogi wiodącej do gospodarstwa społeczny opiekun zabytków w Luzinie — Kazimierz Dampz — odkrył w czasie

badań powierzchniowych prowadzonych w latach 1967—1968 ułamki naczyń ręcznie lepionych i przepalone kości ludzkie. Omawiane stanowisko znajduje się około 3 km na północ od centrum wsi. Uzyskany materiał wskazuje na to, że na polu znajduje się osada i cmentarzysko pochodzące z okresu halsztackiego.

Inwentarz:

1. 56 ułamków ceramiki pochodzi z dużego zasobowego naczynia o grubych ściankach i silnie schropowanej „obrzucanej” powierzchni barwy szaroceglastej. Naczynie posiada lekko wychyloną, płasko ściętą krawędź. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku oraz niewielką ilość tłuczni.
2. 15 ułamków ceramiki, w tym: 3 wychylone krawędzie — dwie z garnków, jedna z misy, 1 część przydenna i 1 fragment płaskiego, dobrze wyodrębnionego dna. Pozostałe ułamki pochodzą ze środkowych partii naczyń posiadających chropowatą powierzchnię o szarobrunatnym zabarwieniu.
3. 13 ułamków ceramiki należących do naczynia posiadającego cienkie ścianki barwy czarnej, dobrze wygładzane i lekko lśniące. Na fragmencie baniastego brzuśca widoczny jest ślad po utraconym uchu. Dno jest płaskie i dobrze wyodrębnione. Zachowane fragmenty pochodzą prawdopodobnie od dzbana. Gлина zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku.
4. Przepalone kości ludzkie.

Chronologia: wczesna epoka żelaza — okres halsztacki.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1967:7.

5. 25 ułamków ceramiki ręcznie lepionej pochodzi ze środkowych partii naczyń o schropowanych powierzchniach barwy brunatnej i jasnopomarańczowej. Gлина dobrze wypalona zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku.

Chronologia: wczesna epoka żelaza.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1968:12.

Stanówisko 8

Na niewysokim wzniesieniu położonym około 200 m na zachód od drogi z Luzina do Barłomina, w pobliżu byłego kościoła ewangelickiego, na polu gospodarza Jana Labudy odkryto 2 skrzynkowe groby. Na

pierwszy grób natrafiono przypadkowo podczas kopania żwiru w r. 1963. Zarówno skrzynia, jak i stojące w niej 3 popielnice, zostały zniszczone przed przybyciem archeologa. Prowadząca badania z ramienia Muzeum Archeologicznego w Gdańsku Elżbieta Kuszewska uzyskała jedynie zniszczony kolczyk wraz ze stopionymi szklanymi paciorkami⁵. Ponowne odkrycie nastąpiło w czasie orki 24 VI 1968 r. Prace ratownicze przeprowadzili: L. J. Łuka, A. Łuka i A. Kleina — pracownicy Muzeum. Obudowa znalezionej grobu uległa częściowemu zniszczeniu; popielnica zabezpieczona przez gospodarza stała pierwotnie w północnej części skrzyni. Według relacji J. Labudy analogiczne groby wyorywane były w poprzednich latach.

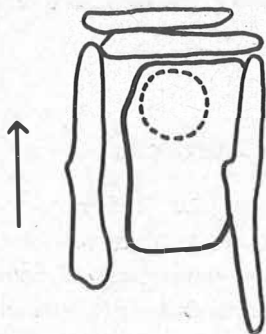
Grób nr 1

Grób został zniszczony wraz z popielnicami w czasie orki.

Inwentarz: Kolczyk wykonany z drutu brązowego silnie zniszczony i fragmenty stopionych paciorków z niebieskiego szkła.

Grób nr 2

Prostokątna skrzynia o wymiarach 1,17 m × 0,65 m zbudowana była z płyt. Północną jej ścianę tworzyły 2 równolegle ustawione kamienie; dno grobu wyłożone było płaską płytą. Zarówno pokrywa skrzyni, jak i ściana południowa uległy zniszczeniu. Wyposażenie grobu stanowiły: popielnica przykryta pokrywą, wypełniona spalonymi kośćmi ludzkimi i kościany przepalony paciorek złożony na prochach (ryc. 21).

Ryc. 21. Luzino. pow. Wejherowo, st. 8. Grób skrzynkowy nr 8

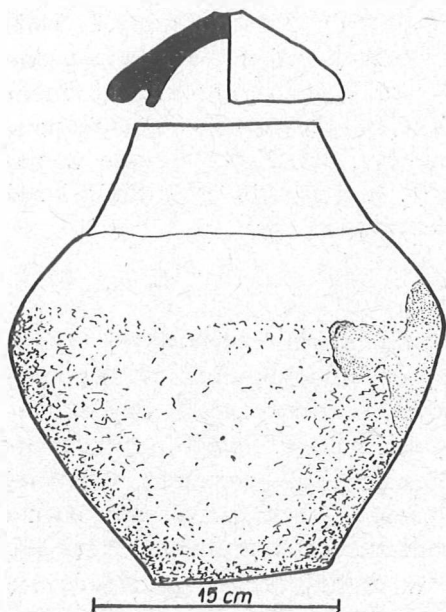
Fig. 21. Luzino, Wejherowo district, site 8. Chest grave No. 2

Inwentarz:

Popielnica kształtu baniastego o stożkowej szyjce zakończonej słabo wyodrębnioną cylindryczną krawędzią. Poniżej załomu naczynie jest schropowane. Popielnica posiada zabarwienie ceglastoszare. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku i tłuczni. Wymiary: wys. 30,0 cm, średn. otw. 12,8 cm, średn. brzuśca 28,5 cm, średn. dna 11,5 cm. (ryc. 22).

Pokrywa czapkowata kształtu stożkowej o płaskim wierzchołku, z cylindrycznie wpuszczaną zakładką posiada gładzoną, szaro-

⁵ L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska...*, s. 240.

Ryc. 22. Luzino, pow. Wejherowo, st. 8. Popielnica z grobu nr 2

Fig. 22. Luzino, Wejherowo district, site 8. Urn from grave No. 2

brunatną powierzchnię. Wymiary: wys. 7,0 cm, wys. zakł. 2,0 cm, średn. 16,6 cm, średn. zakł. 10,4 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Wśród kości ludzkich złożonych w popielnicy znajdują się przepalone kości zwierzęce (?).

Paciorek kościany niewielkich rozmiarów o przekroju stożkowym, przepalony w ogniu. Wymiary: średn. 1,9 cm, średn. otw. 0,6 cm.

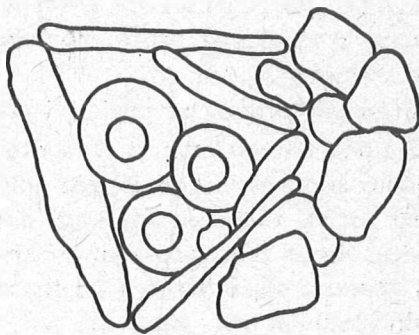
Chronologia: wczesny i środkowy okres lateński — kultura wschodniopomorska.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1963:68 i 1968:42.

Stanowisko 10

Na niewysokim piaszczystym wzniesieniu położonym przy ulicy Okólnej w Luzinie, około 400 m na północny wschód od kościoła odkryto w czasie orki rodzinny grób skrzynkowy o stosunkowo rzadko spotykanym trójkątnym kształcie⁶. Pole, na którym nastąpiło odkrycie, należy do gospodarza Teodora Marszałę; grób zabezpieczył przed zniszczeniem Bernard Litwin, natomiast o znalezisku zawiadomił Muzeum Archeologiczne w Gdańsku Feliks Dapmz — sekretarz GRN w Luzinie. Badania ratownicze przeprowadzili w dniu 23 IX 1964 r. M. Pietrzak, B. Wiącek i E. Erzepki.

Grób był zbudowany z 3 płaskich, łupanych płyt tworzących w przybliżeniu formę trójkąta. Usytuowane od

Ryc. 23. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10. Grób skrzynkowy

Fig. 23. Luzino, Wejherowo district, site 10. Chest grave

⁶ L. J. Łuka, *Obrządek pogrzebowy na Pomorzu Gdańskim*, „Pomorania Antiqua”, t. 2, 1968, s. 52, ryc. 10.

strony południowo-wschodniej wejście zamykały 2 nieduże płytki podparte od zewnątrz okrągłakami. Według relacji świadków skrzynię nakrywały cienkie płytki i owalne kamienie. Wymiary grobu: 1,0 m × 1,1 m × 1,2 m. W grobie na płaskich płytkach stały 3 popielnice, w tym 2 twarzowe, nakryte pokrywami (ryc. 23). Kości złożone w popielnicach wykazywały układ anatomiczny. W naczyniu nr 1 wśród kości znajdowały się 4 zniszczone brązowe kolczyki.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 — twarzowa o wysmukłej stożkowej szyjce, baniastym brzuścu i płaskim, dobrze wyodrębnionym dnie. Na wyobrażenie twarzy składają się: plastycznie wymodelowany nos i uszy z trzema otworkami oraz oczy w postaci głębokich nakłuć. Poniżej szyjki znajduje się listwa zdobiona dołeczkami. Powierzchnia naczynia w górnej partii jest gładzona, natomiast dolna część — schropowacona; barwa brunatna. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Naczynie jest dość silnie zniszczone, szczególnie w dolnej partii. Zachowało się jedynie we fragmentach. Wymiary: wys. zach. 26,0 cm, średn. otw. 11,6 cm, średn. brzuśca 27,0 cm, średn. dna 15,5 cm (ryc. 25c).

Pokrywa czapkowata z wpuszczaną, odwrotnie stożkową zakładką zdobiona jest na powierzchni owalnymi dołeczkami ułożonymi koncentrycznie wokół wklęsłego wierzchołka. Powierzchnia jest gładzona barwy szarobrunatnej. Wymiary: wys. 5,0 cm, średn. 13,4 cm, średn. zakł. 8,8 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Kolczyki brązowe (4) z zachodzącymi na siebie końcami wykonane z cienkiego drutu. W dobrym stanie zachował się tylko 1 kolczyk o średnicy 2,6 cm.

Pozostałe ozdoby są pocięte i przepalone.

Popielnica nr 2 kształtu baniastego o stożkowej szyjce i płaskim silnie wyodrębnionym dnie. U nasady szyjki znajduje się plastyczna listwa zdobiona płytkami dołeczkami. Szyjka jest wygładzana, brzusiec silnie schropowacony; barwa brunatnoceglasta. Krawędź naczynia i znaczna część brzuśca uległy zniszczeniu. Wymiary: wys. zach. 30,0 cm, dno 12,0 cm (ryc. 25b).

Pokrywa czapkowata z wpuszczaną zakładką zdobiona jest na powierzchni dołeczkami koncentrycznie rozmieszczonymi wokół wklęsłego wierzchołka. Powierzchnia gładzona, barwa szarobrunatna. Gлина zawiera domieszkę drobnoziarnistego piasku. Wymiary: wys. 5,5 cm, średn. zakł. 11,0 cm, średn. pokrywy 13,8—13,5 cm.

Przepalone kości ludzkie.

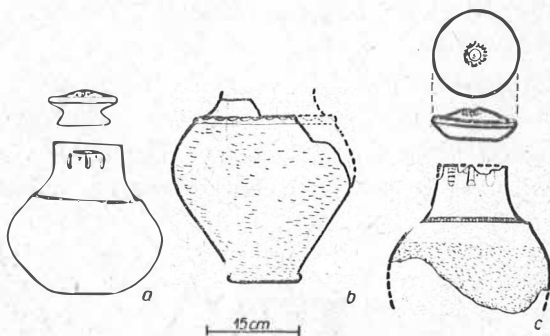
Przepalone kości zwierzęce (?) występujące między ludzkimi w popielnicy.

Popielnica nr 3 twarzowa o stożkowej szyjce, cylindrycznej słabo wyodrębnionej krawędzi i baniastym brzuścu. Na szyjce wymodelowana jest twarz ludzka składająca się z nosa, uszu, brwi oraz oczu w postaci głębokich, potrójnych nakłuć. U nasady szyjki znajduje się

Ryc. 24. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10. Popielnica twarzowa z grobu nr 1

Fig. 24. Luzino, Wejherowo district, site 10. Facial urn from grave No. 1

Ryc. 25. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10. Ceramika z grobu nr 1

Fig. 25. Luzino, Wejherowo district, site 10. Pottery from grave No. 1

plastyczna listwa zdobiona głębokimi trójkątnymi dołkami. Powierzchnia naczynia jest gładzona, barwy brunatnej. Wymiary: wys. 23,6 cm, średn. otw. 11,2 cm, średn. brzuśca 24,0 cm, średn. dna 10 cm (ryc. 24 i 25a).

Pokrywa czapkowata z wpuszczaną stożkową zakładką zdobioną jest na powierzchni koncentrycznie rozmieszczonymi dołeczkami wokół wierzchołka. Powierzchnia pokrywy jest gładzona, barwa szarobrunatna. Wymiary: wys. 5,2 cm, wys. zakł. 2,5 cm, średn. zakł. 9,2 cm, średn. pokrywy 11,2 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Chronologia: wczesny i środkowy okres lateński — kultura wschodniopomorska.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1964:46.

Stanowisko 10 a

Na niewielkim piaszczystym wzniesieniu, stanowiącym obecnie nieużytek, odległym kilkadziesiąt metrów w kierunku północnym od sta-

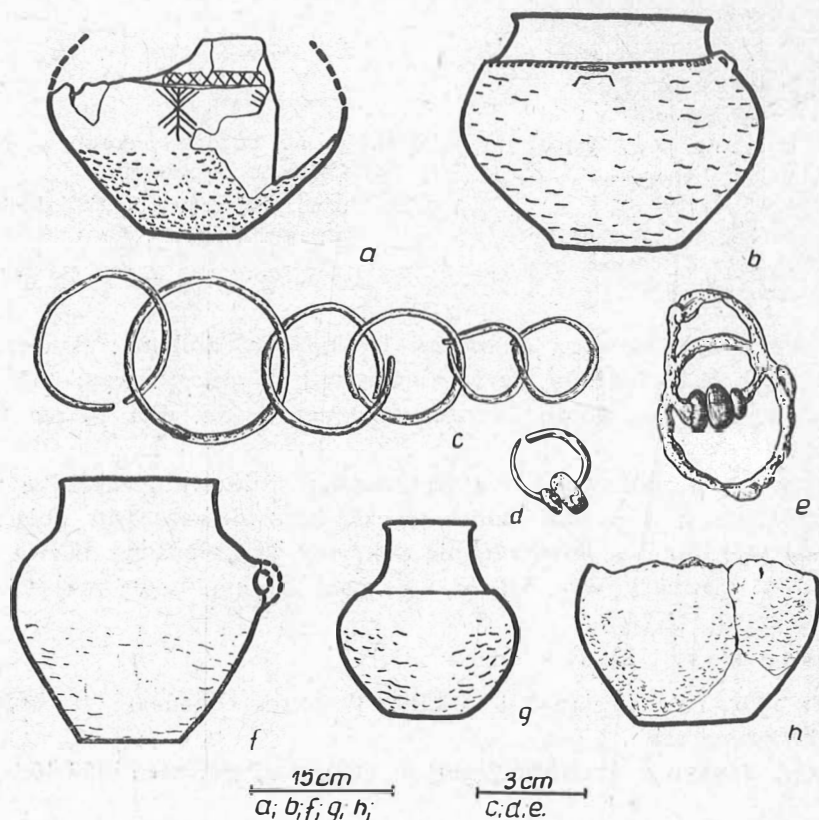
nowiska nr 10 zostały odkryte 2 groby skrzynkowe. Informację o nich przekazał Kazimierz Dampz — społeczny opiekun zabytków w Luzinie. Badania ratownicze przeprowadził w dniu 28 VIII 1968 r. Jerzy Szwed — starszy inspektor do spraw zabytków archeologicznych na województwo gdańskie.

Grób nr 1

Kamienna skrzynia została rozebrana przed przybyciem archeologa. Z grobu zostały wydobyte 2 gliniane popielnice zawierające przepalone kości ludzkie i brązowe ozdoby. Popielnica nr 1 zachowała się w bardzo złym stanie.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 zachowała się fragmentarycznie. Górna jej część została zniszczona. Baniasty brzusec na załomie zdobiony jest pasmem złożonym ze skośnych krzyżyków obramowanym poziomymi liniami. Po-

Ryc. 26. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10a. Inwentarz grobów nr 1 i 2

Fig. 26. Luzino, Wejherowo district, site 10a. Furniture from graves Nos. 1 and 2

niżej załomu występuje ornament w postaci potrójnych skośnie krzyżujących się kresiek. Wzory wykonane są niestarannie. Naczynie posiada barwę szarobrunatną; w dolnej części jest silnie schropowawane. Popielnica została zrekonstruowana z ułamków. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Wymiary: zach. wys. 21,0 cm, średn. brzuśca 31,5 cm, dno 10,8 cm (ryc. 26a).

Misa nakrywająca popielnicę ma kształt baniasty, wklęsłą szyjkę i wystający, obecnie utracony, sęczek osadzony na krawędzi. Powierzchnia pokrywy jest gładzona, barwy szarobrunatnej. Gлина zawiera małą domieszkę gruboziarnistego piasku. Misa zachowała się fragmentarycznie. Wymiary: wys. 10,6 cm, średn. otw. 22,0 cm, średn. dna 6,8 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Popielnica nr 2 wazowata posiada lekko wychyloną, facetowaną krawędź, cylindryczną wyodrębnioną szyjkę i baniasty brzusec. U nasady szyjki są 3 sznurowe uszka, z czego dwa zostały utracone. Między uszkami naczynie ornamentowane jest pasmem składającym się z pionowych głębokich dołączków. Szyjka popielnicy jest gładzona, brzusec chropowaty; barwa brunatna. Gлина posiada domieszkę gruboziarnistego piasku i kamyków. Wymiary: wys. 25,5 cm, średn. otw. 20,8 cm, średn. brzuśca 31,5 cm, średn. dna 12,0 cm (ryc. 26 b i 27).

Przepalone kości ludzkie.

Sześć kółek brązowych różnej wielkości poszczepianych ze sobą tak, że tworzą rodzaj łańcuszka. Końce poszczególnych kółek zachodzą na siebie. Druć, z którego wykonana jest ozdoba, został przepalony w ogniu. Wymiary: średn. kółek: 4,5 cm, 3,7 cm, 3,4 cm, 3,0 cm, 2,2 cm, 2,2 cm (ryc. 26c).

Błaszka brązowa okrągła z otworkiem umieszczonym pośrodku, zdobiona dwoma koncentrycznie rozmieszczonymi kołami słabo widocznymi. ozdoba jest przepalona i lekko pocięta. Średnica jej wynosi 2,5 cm.

Ryc. 27. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10a.
Popielnica z grobu nr 1

Fig. 27. Luzino, Wejherowo district, site
10a. Urn from grave No. 1

Grób nr 2

Prostokątna skrzynia o wymiarach 1,9 m $\times$ 1,1 m zbudowana była z 4 grubych płyt kamiennych podpartych od zewnątrz okrągłakami. Znajdujące się od strony południowej wejście do grobu zamykały duże polne kamienie. Skrzynię nakrywała trapezowata płyta o wymiarach 0,9 m $\times$ 0,65 m. Wewnątrz, w części północnej, stały 4 popękane popielnice kryte, z wyjątkiem naczynia nr 2, czapkowatymi pokrywami. W garnkach, prócz przepalonych kości, znajdowały się także dary grobowe w postaci brązowych i żelaznych kolczyków z nanizanymi szklanymi i bursztynowymi paciorkami.

Inwentarz:

Popielnica nr 1. Zachowała się jedynie dolna część naczynia. Brzusiec baniasty w dolnej części jest schropowacony; barwa brunatna. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Wymiary: zach. wys. 17,0 cm, średn. brzuśca 26,0 cm, średn. dna 12,4 cm (ryc. 26h).

Pokrywa czapkowata, zachowana fragmentarycznie, zdobiona jest na powierzchni grupami pionowych, głębokich linii. Zakładka cylindryczna, wpuszczana. Powierzchnia gładzona, barwa czarna. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku. Wymiary: średn. pokrywy 12,0 cm.

Przepalone kości ludzkie.

Kolczyk brązowy z nanizanymi 2 paciorkami: a — bursztynowym i b — szklanym barwy ciemnoniebieskiej, wykonany jest z drutu i posiada końce zachodzące na siebie. Wymiary kolczyka: średn. 2,1 cm, średn. drutu 0,2 cm. Wymiary paciorków: a — średn. 1,2 cm; wys. 1,0 cm; b — wys. 1,0 cm, średn. 0,5 cm (ryc. 26d).

Kolczyk żelazny stopiony w ogniu, składający się z 2 kólek. Na jedno z nich nanizane zostały 3 paciorki: dwa bursztynowe o średn. 1,0 cm i 0,8 cm i jeden szklany niebieski o średn. 1,1 cm. Wymiary kólek: średn. 5,8 cm i 3,7 cm (ryc. 26e).

Fragmenty przepalonych w ogniu kólek brązowych.

Popielnica nr 2 kształtu baniastego z wyodrębnioną stożkowatą szyjką i lekko wychyloną facetowaną krawędzią. Dno jest nieznacznie wklęsłe. Na największej wydętości brzuśca osadzone było szerokie, taśmowate ucho. Naczynie w dolnej części jest lekko schropowacone; barwa brunatnoceglasta. Wymiary: wys. 27,2 cm, średn. brzuśca 25,0 cm, średn. otw. 15,2 cm; dno 11,0 cm (ryc. 26f).

Przepalone kości ludzkie.

W popielnicy między szczątkami ludzkimi znajdowały się także przepalone kości zwierzęce.

Kolczyk brązowy, zachowany fragmentarycznie, wykonany jest z drutu o okrągłym przekroju. Ozdoba została przepalona w ogniu: Wymiary: średn. 1,5 cm, średn. drutu 0,2 cm.

Popielnica nr 3 posiada baniasty brzusiec i wysoką, wyodrębnioną stożkową szyjkę zakończoną wychyloną krawędzią. Powierzchnia naczynia do załomu jest gładzona, poniżej — schropowawana i ma zabarwienie szarobrunatne. Glina zawiera domieszkę kamyków i piasku. Wymiary: wys. 20,0 cm, średn. otw. 9,5 cm, średn. brzuśca 19,0 cm, średn. dna 8,6 cm (ryc. 26g). Między szczątkami ludzkimi, podobnie jak w popielnicy nr 2, znajdowały się przepalone kości zwierzęce. Popielnica nr 4, zachowana fragmentarycznie, posiada baniasty brzusiec i płaskie dno. Powyżej załomu naczynie zdobione jest grupami pionowych bruzd obramowanych krótkimi, skośnymi kreseczkami. Popielnica do załomu brzuśca jest starannie gładzona, poniżej schropowawana; barwa czarna. Glina zawiera domieszkę droбноziarnistego piasku. Wymiary: wys. zach. 15,0 cm, średn. brzuśca 26,8 cm, średn. dna 9,6 cm. Przepalone kości ludzkie.

Pokrywa czapkowata, niezbyt starannie wykonana, posiada gładzoną powierzchnię barwy brunatnej. Górna część pokrywy uległa zniszczeniu. Wymiary: wys. zach. 3,0 cm, średn. 16,0 cm.

Bliżej nie określone przepalone brązowe przedmioty. Ślady po stopionym brązie występują na kilku kościach.

Chronologia: wczesna epoka żelaza — kultura wschodniopomorska, wczesny i środkowy okres lateński.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1968:47.

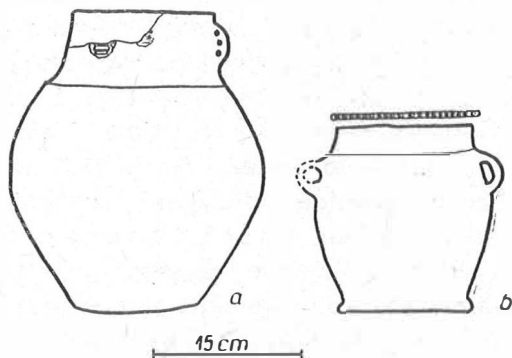
Stanowisko 10 b

Na posesji Pawła Lisiusa znajdującej się przy ul. Okólnej w Luzinie, w odległości kilkudziesięciu metrów od cmentarzyska grobów skrzynkowych, położonego na polu Teodora Marszała przy tejże samej ulicy (porównaj opis stanowiska nr 10), został odkryty grób skrzynkowy. Badania ratownicze przeprowadzili w dniu 2 VI 1966 r. pracownicy Muzeum Archeologicznego w Gdańsku — M. Pietrzak, A. Kleina i R. Wyka. Skrzynia grobowa została zniszczona przed przybyciem archeologów. Uzyskano 2 popielnice z przykrywami oraz 2 brązowe ozdoby.

Inwentarz:

Popielnica nr 1 twarzowa posiada jajowaty brzusiec i stożkową szyjkę oddzieloną od brzuśca poziomą bruzdą. Na szyjce poniżej

krawędzi wymodelowane są uszka (jedno z nich utracone) z 3 otworkami. Między uszkami zachował się ślad po nosie. Powierzchnia naczynia jest gładzona, barwy szarobrunatnej. Naczynie wykonane jest niezbyt starannie. Wymiary: wys. 30,0 cm, średn. otw. 14,5 cm, średn. brzuśca 26,5 cm, średn. dna 12,8 cm (ryc. 28a).

Ryc. 28. Luzino, pow. Wejherowo, st. 10b.
Popielnice ze zniszczonego grobu skrzynkowego

Fig. 28. Luzino, Wejherowo district, site 10b. Urns from a damaged chest grave

Pokrywa czapkowata z wpuszczaną zakładką, o gładzonej powierzchni, barwy jasnobrunatnej, zachowała się fragmentarycznie. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku.

Kolczyk brązowy wykonany z drutu z końcami zachodzącymi na siebie. Wymiary: średn. 2,2 cm $\times$ 3,1 cm, średn. drutu 0,2 cm.

Drut brązowy pogięty.

Popielnica nr 2 jajowata o stożkowatej szyjce oddzie-

lonej od brzuśca poziomą bruzdą. U nasady szyjki osadzone były 2 taśmowate ucha (po jednym zachował się tylko ślad). Dno płaskie mocno wyodrębnione. Powierzchnia jest gładzona barwy jasnobrunatnej. Wymiary: wys. 18,0 cm, średn. otw. 11,0 cm, średn. brzuśca 16,5 cm, średn. dna 11,0 cm (ryc. 28b).

Popielnica nakryta była płaskim nieco asymetrycznym talerzem z karbowaną krawędzią. Powierzchnia gładzona barwy brunatnej. Wymiary: średn. 13,0 cm $\times$ 14,5 cm, grub. 0,9 cm.

Chronologia: wczesny i środkowy okres lateński — kultura wschodniopomorska.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1966:140.

Stanowiska nieokreślone

W zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku znajduje się ceramika grobowa z Luzina, pochodząca z bliżej nieokreślonych stanowisk odkrytych w czasie II wojny światowej. Są to: fragmenty popielnicy i pokrywa przejęte w r. 1965 z Prezydium PRN w Malborku oraz stożkowata pokrywa stanowiąca własność byłego Muzeum Prowincjonalnego w Gdańsku.

Inwentarz:

1. Fragmenty popielnicy o wysokiej stożkowatej szyjce zakończonej cylindryczną krawędzią i baniastym brzuścu. Poniżej szyjki znajduje się ornament w postaci dookólnego pasma złożonego z owalnych płytkich dołeczków. Naczynie odznacza się starannym wykonaniem; posiada gładzoną, lekko lśniącą powierzchnię barwy czarnej. Brzusiec poniżej załomu jest schropowacony. Gлина zawiera domieszkę gruboziarnistego piasku.

2. Pokrywa czapkowata kształtu stożkowatego z płasko ściętym, wyodrębnionym wierzchołkiem, otoczonym u podstawy rzędem płytkich dołeczków. Zakładka wpuszczana, cylindryczna. Powierzchnia jest gładzona z lekkim połyskiem, barwy czarnej. Pokrywa jest zrekonstruowana z ułamków. Wymiary: wys. 5,5 cm, średn. 16,4 cm, średn. zakł. 12,4 cm.

Chronologia: wczesna epoka żelaza HD — kultura wschodniopomorska.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1965:15.

3. Pokrywa czapkowata z dołkiem na wierzchołku posiadająca szczątkową wpuszczaną zakładkę. Powierzchnia gładzona z lekkim połyskiem, barwy czarnej. Wymiary: wys. 6,0 cm, średn. 15,4 cm, średn. zakł. 8,4 cm.

Chronologia: wczesna epoka żelaza, kultura wschodniopomorska.

Zbiory: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, nr inw. 1967:90.

Położenie topograficzne wsi

Wieś Luzino położona na niewysokich morenowych wzgórzach otoczona jest od strony północnej, zachodniej i południowej sosnowymi lasami. Wschodnią granicę tworzy płynąca zakolami wartka rzeka Bolszewka, obrzeżona podmokłymi łąkami, które w południowo-wschodniej części wioski zajmują dość rozległe połacie. Gleby są tu piaszczyste, mało urodzajne. Centrum wsi jest gęsto zabudowane; działki i pola uprawne są znacznie zniwelowane na skutek długotrwałej uprawy ziemi. Pozostałe gospodarstwa rozrzucone są pojedynczo w niewielkich dolinach.

Stanowiska osadnicze z wczesnej epoki żelaza rozciągają się wzdłuż zachodniego brzegu rzeki na terenach suchych, piaszczystych, położonych na wzniesieniach. Jedynie stanowiska nr 5, 7, 8 oddalają się od Bolszewki na odległość ca 1,5 km; są one położone w pobliżu potoku także na niewysokich pagórkach (ryc. 1). Usytuowanie ich w dość znacz-

nej odległości od rzeki tłumaczyć można niedogodnymi warunkami osadniczymi, gdyż na tym odcinku rozprzestrzeniają się grząskie łąki.

Na omawianym terenie wyróżnić można 3 skupiska osadnicze. Do pierwszego zaliczyć należy obiekty datowane na starszą fazę okresu halsztackiego, usytuowane w północnej części wsi. Najdalej, na terenach graniczących z polami należącymi do Gościcina, wysunięte jest cmentarzysko (st. 16) położone na stromym, świeżo zalesionym zboczu wąwozu, osada i prawdopodobnie cmentarzysko (st. 13) zajmujące płaskowyz oddalony od poprzedniego stanowiska o około 0,5 km w kierunku północno-zachodnim oraz cmentarzysko (st. 11) odkryte w czasie budowy drogi na piaszczystym wzniesieniu. W literaturze przedmiotu (por. przyp. 2) znane są jeszcze dwa cmentarzyska z ceramiką wczesnohalsztacką, jednakże nie udało się ustalić bliżej ich położenia.

Drugie skupisko osadnicze znajduje się w centrum wsi między ulicami Okólną i Podmłyńską, gdzie w promieniu ca 1 km rozrzucone są groby skrzynkowe datowane na Hallstatt D i wczesny i środkowy okres lateński (st. 4,4a,6,10,10a,10b). Ze względu na gęstą zabudowę tej części Luzina stanowiska te zbadane są tylko fragmentarycznie. Prócz cmentarzysk znana jest także odkryta w czasie wojny osada (st. 4a) z zachowanymi śladami po słupach i palenisku.

Trzecie skupisko złożone wyłącznie z cmentarzysk (st. 5,7,8) leży w zachodniej części wsi między linią kolejową Wejherowo—Łębork a drogą prowadzącą z Luzina do Barłomina. Obiekty te datowane są wyłącznie na wczesny i środkowy okres lateński.

Obrządek pogrzebowy

W latach 1963—1969 przeprowadzono prace ratownicze na dwóch cmentarzyskach datowanych na Hallstatt C oraz rozkopano 6 grobów skrzynkowych z okresu wczesno- i środkowolateńskiego. Analiza obrządku pogrzebowego, jak i materiału zabytkowego opracowana jest w tym artykule w porządku chronologicznym.

A. Okres Hallstatt C (stanowiska 11 i 16)

Na cmentarzysku położonym na gruntach gospodarza Langego (st. 11) odkryto łącznie 6 grobów skrzynkowych i 3 usypiska kamieni o bliżej nieokreślonym przeznaczeniu. Jest to niewątpliwie tylko fragment badanego obiektu. Uchwycenie pierwotnego zasięgu stanowiska jest obecnie niemożliwe zarówno z uwagi na zalesienie stanowiska, jak i znaczne zniszczenia terenu przez prace ziemne. Piaszczyste wzniesienie zostało przecięte na osi wschód—zachód polną drogą wiodącą do gospodar-

stwa. Najniższa, wschodnia partia pagórka, pozbawiona drzew, pocięta jest gęsto rozmieszczonymi rowami do przechowywania warzyw. Znajdujące się u podnóża wzniesienia kamienie ze śladami obróbki stanowią prawdopodobnie pozostałość po zniszczonych grobach. Odkryte w trakcie badań groby i usypiska skupiały się na niewielkim obszarze zajmującym 1,5 ara powierzchni. Jedynie usypisko nr 8 oddalone było około 35 m w kierunku południowym od cmentarzyska.

Groby zachowały się w nie najlepszym stanie; szczególnemu zniszczeniu uległy wierzchnie partie i obwarowania. Uniemożliwiło to w znacznym stopniu pełne odtworzenie ich pierwotnej konstrukcji. Skrzynie posiadające w rzucie poziomym kształty nieregularnych prostokątów, trapezów i sześciątów zbudowane były przeważnie z grubych nie przylegających do siebie płyt podpartych od zewnątrz obwarowaniem złożonym z mniejszej lub większej ilości polnych kamieni. Z płyt wykonywano pokrywy grobów, wykładano nimi także dolne partie skrzyń. Grób nr 1 różnił się od innych swoją konstrukcją; zbudowany z 7 dużych kamieni jednostronnie ociosanych stanowił jakby formę pośrednią między grobem skrzynkowym a obwarowanym (ryc. 3b). Wśród grobów wyróżnić można: 4 rodzinne, 1 jednostkowy i 1 symboliczny bez wyposażenia. Największą ilość ceramiki — 3 popielnice i 2 kubki-przystawki — zawierał grób nr 7. Funkcje popielnic pełniły: amforki, wazy i dzbany oraz garnki dwustożkowate, a rolę przystawek spełniały kubki. Popielnice nakrywane były pokrywami obejmującymi lub małymi stożkowatymi misami. Przystawka w grobie nr 2 nakryta była kamienną płytką. Popielnica i kubek z grobu nr 1 i dzban z grobu nr 4 mają rytualnie utracone ucha. W naczyniach między przepalonymi kośćmi ludzkimi znajdowały się przeważnie pojedyncze przepalone ozdoby brązowe, jak bransoletki, pierścionki i kolczyki. Niektóre przedmioty na skutek zniszczenia są trudne do zidentyfikowania.

Wśród ceramiki znajdują się także 2 popielnice i 2 pokrywy obejmujące z „oczkami” pochodzące z grobów nr 1 i 3. Tego typu naczynia znane są z szeregu stanowisk kultury łużyckiej na Pomorzu Zachodnim⁷ i Śląsku już w młodszej epoce brązu⁸, a na Pomorzu Wschodnim w okresie Hallstatt C⁹. Popielnice i pokrywy „oczkowe” zaliczane są przez jednych badaczy do sakralnych naczyń grobowych¹⁰, a przez in-

⁷ J. Kostrzewski, *Dwa cmentarzyska kultury pomorskiej w Dębówku Nowem w powiecie wyrzyskim i w Warszkwie III w powiecie morskim*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XII, 1933, s. 66.

⁸ J. Kostrzewski, *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań 1958, zestaw 60.

⁹ J. Kostrzewski, *Pradzieje Pomorza*, 1966, s. 78.

¹⁰ W. La Baume, T. Malinowski.

wyłącznie z cmentarzysk. Cytowane przez J. Kruka naczynia zasobowe z Będzieszyna, pow. gdański, w artykule pt. *Zagadnienia popielnic twarzowych*¹⁶ nie posiadają otworków, a guzki¹⁷. Skoro omawiana ceramika występuje tylko na cmentarzyskach, a „oczka” moim zdaniem praktycznych względów nie posiadają, otworki musiały być żłobione w celach rytualnych — przed wypaleniem naczyń, gdy te z góry przeznaczone były do celów grzebalnych, lub po ich wypaleniu, gdy garnek domowy adaptowano na popielnicę. Wiercenie otworów po wypaleniu występuje w trzech naczyniach z Luzina: w amforze, pokrywie obejmującej i misie pełniącej funkcję pokrywy. Wskazują na to ich nieregularne kształty i poodpryskiwane nierówne brzegi. Natomiast w popielnicy gruszkowatej nawiązującej swoją formą do typowych naczyń grobowych kultury pomorskiej otworki były wyżłobione w mokrej glinie, o czym świadczy ich gładki przełom. Reasumując sądzę, że „oczka” mogły symbolizować oczy i stanowić, jak część badaczy twierdzi, prototyp popielnic twarzowych.

Grób nr 5, nie zawierający żadnego wyposażenia, był najprawdopodobniej grobem symbolicznym. Świadczy o tym staranne nakrycie skrzyni płytkami i kamieniami, tak jak w grobach skrzynkowych zawierających popielnice. Analogiczne pod względem budowy i wielkości groby znane z cmentarzyska w Rąbiu, w pow. kartuskim, zawierały popielnice ze szczątkami młodych osobników¹⁸. Jest to pierwszy tego typu grób odkryty na cmentarzysku wczesnohalsztackim na Pomorzu Gdańskim. Poprzednie, odkryte na 10 stanowiskach, datowane były na Hallstatt D oraz wczesny i środkowy okres lateński¹⁹.

Nie jest mi znane natomiast przeznaczenie usypisk kamiennych zalegających w dwóch wypadkach od 75 do 100 cm w głąb ziemi. Znajdujące się tam częściowo obłupane kamienie oraz cienkie płytki sugerują istnienie składnicy surowca przeznaczonego do budowy grobów²⁰.

Odkryte na stanowisku 16 dwa skrzynkowe groby, uszeregowane w jednometrowym odstępie, znajdowały się na stromym, południowym stoku wzgórza. Zbudowane były z dość szczelnie przylegających do siebie płyt obwarowanych wzdłuż dłuższych boków skrzyni pojedynczymi

¹⁶ J. Kruk, *Zagadnienie popielnic twarzowych*, „Archeologia Polski”, t. 14, 1969, z. 1, s. 109.

¹⁷ L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska...*, s. 22 i ryc. 1.

¹⁸ B. Wiącek, *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Rąbiu, pow. kartuski*, „Rocznik Gdański”, t. 21, 1962, s. 277.

¹⁹ L. J. Łuka, *Obrządek pogrzebowy...*, s. 60.

²⁰ Na analogiczne usypisko natrafiono na cmentarzysku w Starych Polaszkach, pow. Kościerzyna. M. Gedl i J. Szwed, *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Starych Polaszkach, pow. Kościerzyna*, „Pomerania Antiqua”, t. 1, 1965, s. 96.

rzędami kamieni. Południowe ściany składały się z potrójnych płytek obstawionych od zewnątrz licznymi dużymi kamieniami. Popielnice nakryte były misami, a w jednym wypadku pokrywą czapkową. Popielnica nr 4 z grobu 1 była przykryta dodatkowo płaskim talerzem znajdującym się pod misą. Naczynia stały na bruku złożonym z otoczków i obstawione były dookoła ściśle przylegającymi do nich małymi kamykami.

B. Wczesny i środkowy okres lateński (stanowiska 8, 10, 10a i 10b)

Groby odkryte na powyższych stanowiskach znajdowały się w gęsto zabudowanym centrum wsi. Część z nich została zniszczona przed przybyciem archeologów. Najciekawszy pod względem formy, unikalnej niemal na Pomorzu Gdańskim, był trójkątny grób zawierający 3 popielnice, w tym 2 twarzowe, pochodzący ze stanowiska 10 (por. przyp. 6) (ryc. 23). W jednej z popielnic wśród przepalonych kości leżały przepalone i pogięte kolczyki brązowe.

Z dwóch wyoranych w czasie orki grobów na stanowisku 8 zachował się tylko jeden i to fragmentarycznie. Była to prostokątna, regularna skrzynia zbudowana z płyt (ryc. 21); dno jej wyłożone zostało płaskim kamieniem, na którym w północnej części grobu stała 1 popielnica. Grób odkryty wcześniej, według informacji odkrywcy zawierał 3 popielnice. Wśród kości znajdowały się skromne dary grobowe w postaci stopionych, szklanych paciorków i przepalonego paciorka kościanego.

Podobna sytuacja istniała na stanowisku 10a. Z dwóch grobów jeden został zniszczony. Grób nr 2 zbudowany był z czterech grubych płyt kamiennych tworzących prostokątną skrzynię o prawie dwumetrowej długości obwarowaną kamieniami. Stały w niej 4 popielnice nakryte czapkowatymi pokrywami, zawierające przepalone ozdoby w postaci brązowych i żelaznych kolczyków z paciorkami ze szkła i bursztynu oraz silnie zniszczone na skutek przepalenia, bliżej nieokreślone przedmioty metalowe. Na kilku kościach złożonych w popielnicy nr 4 występują ślady po stopionym brązie. Fakt ten potwierdza tezę wysuniętą przez T. Malinowskiego, że niekiedy ozdoby związane organicznie z człowiekiem, np. kolczyki, nie były po śmierci zdejmowane i nie stanowiły tym samym darów złożonych celowo na stos ciałopalny²¹. W zniszczonym grobie nr 1 odkryto także kolczyki składające się z 6 różnej wielkości kółeczek.

²¹ T. Malinowski, *Obrządek pogrzebowy ludności kultury pomorskiej*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 102.

Na stanowisku 10b grób został także zniszczony. Zawierał on 2 popielnice, z których jedna była nakryta talerzem z karbowanym brzegiem.

W kilku popielnicach pochodzących z cmentarzysk datowanych na okres lateński znajdowały się niewielkie ilości przepalonych kości zwierzęcych (st. 8 — grób 2; st. 10 — grób 1, popielnica 2; st. 10a — grób 2, popielnice 2 i 3). Na Pomorzu Gdańskim przepalone kości zwierzęce współwystępujące w popielnicach ze szczątkami ludzkimi znane są jak dotąd ze stanowisk kultury wschodniopomorskiej w Starych Polaszkach i Skarszewach, pow. Kościerzyna²². Świadczą one o zwyczaju wkładania zmarłemu pożywienia na stos pogrzebowy. Obyczaj ten był stosowany u ludności kultury łużyckiej już od III/IV okresu epoki brązu²³.

ANALIZA MATERIAŁU ZABYTEKOWEGO

Ceramika

A. Okres Hallstatt C

Ceramika pochodząca ze stanowiska 11 posiada bardzo urozmaicone formy. Można wyróżnić wśród niej szerokootworowe naczynia dwustożkowate i wazowate, amforki, kubki, dzbany, miski oraz pokrywy obejmujące. Większość naczyń odznacza się cienkimi ściankami o powierzchniach starannie wyświecanych, charakterystycznych dla ceramiki kultury łużyckiej. Gładka, jakby tłusta powłoka, utworzona na skutek wyświecania, o zabarwieniu jasnobrunatnym i brunatnym, w wielu miejscach poodpryskiwała ukazując różowopomarańczową glinę z domieszką gruboziarnistego piasku. Technika ta, występująca często w ceramice przynależnej do kultury łużyckiej, została szeroko omówiona przez W. Hołubowicza²⁴. Na specjalną uwagę zasługuje popielnica 1 z grobu nr 3, na której na skutek niezbyt starannego wykończenia widoczne są zarysy taśm tworzących ścianki naczynia. Taśmy te, o przeciętnej szerokości 2,5 cm, nakładane były na siebie spiralnie. Znaczna część naczyń zdobiona jest ornamentem geometrycznym. Wątki zdobnicze składają się: z otwartych u dołu prostokątów utworzonych z kilku linii, zwieszających się grup pionowo i promieniście rozchodzących się kresek, pionowych, szerokich żłobków oraz dołków wykonanych

²² Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

²³ T. Malinowski, *Obrządek pogrzebowy...*, s. 156.

²⁴ W. Hołubowicz, *Z badań nad ceramiką kultury łużyckiej*, „Z otchłani wieków”, R. XVI, s. 157—159.

paznokciem. W jednym wypadku wzór na kubku z grobu nr 1 został wydrapany już po wypaleniu naczynia.

Najliczniejszą grupę stanowią kubki i dzbany. Posiadają one dwustożkowate brzuśce o zaokrąglonych załomach, smukłe, dobrze wyodrębnione szyjki zakończone wychylonymi na zewnątrz krawędziami oraz szerokie taśmowate ucha osadzone równo z brzegiem naczynia. Odnaczają się cienkimi ściankami o gładzonej, lekko lśniącej powierzchni barwy brunatnej, wpadającej niekiedy w odcień różowy. Kubek i zachowany fragmentarycznie dzban z grobu nr 2 zdobione są ornamentem pseudosznurowym (ryc. 8). Kubek z grobu 1 zdobiony jest ornamentem liniowym i zwieszającymi się grupami kresek (ryc. 5d); dzban z grobu 4 ornamentowany jest na brzuścu czterema grupami pionowych żłobków obramowanych po obu stronach rytymi kreskami. U nasady ucha grupy kresek rozchodzą się promieniście (ryc. 13). Zarówno kształty omawianych naczyń, jak i ich motywy dekoracyjne są dość rozpowszechnione na Pomorzu w starszej fazie okresu halsztackiego.

Do drugiej grupy zaliczyć można wazowate naczynia o dwustożkowatych brzuścach z zaokrąglonymi załomami i wyodrębnionymi, zwężającymi się ku górze szyjkami. Posiadają one cienkie, starannie wyświecone ścianki zdobione ornamentem geometrycznym w postaci otwartych od dołu prostokątów utworzonych z poczwórnych linii. W dwóch wypadkach wzór ten jest urozmaïcony grupami pionowych żłobków umieszczanych w pustych polach między prostokątami oraz zwieszającymi się skośnymi kreskami. Wyjątkowo popielnica 3 z grobu nr 7 dekorowana jest wyłącznie czterema grupami pionowych żłobków. Trzy naczynia posiadają u nasady szyjek pojedyncze płaskie guzki. Od typowych szerokootworowych waz ceramika ta różni się wyższymi i smuklejszymi szyjkami. Natomiast ornament geometryczny nawiązuje do zdobnictwa z wczesnego okresu żelaznego na Pomorzu. Zbliżoną formę do naczyń wazowatych posiada amforka z grobu nr 1 o wysokiej niemal cylindrycznej szyjce, u nasady której osadzone są 3 małe poziomo przekłute uszka (ryc. 5b).

Na omawianym cmentarzysku rolę popielnic pełniły także 2 szeroko-otworowe naczynia dwustożkowatego kształtu z dość ostrym załomem umieszczonym na jednej trzeciej wysokości garnka. Jedno z nich powyżej załomu zdobione jest rzędem dołków paznokciowych (ryc. 7). Tego typu naczynia występują na Pomorzu już w IV okresie epoki brązu; w okresie Hallstatt C zaliczane są do fazy wielkowiejskiej²⁵.

Pozostały do omówienia jeszcze pokrywy popielnic. Większość z nich to pokrywy obejmujące — formy te występowały zarówno na Wysoczyźnie Kaszubskiej, jak i na północnym Mazowszu, nad dolną Odrą, na

²⁵ J. Kostrzewski, *Kultura łużycka...*, zestaw 54, 55, s. 205, 259.

Ziemi Lubuskiej i w Turyngii od IV okresu brązu²⁶. Pokrywa naczynia z grobu nr 3 (ryc. 11b) posiada wyżłobione „oczka”. Analogiczna znana jest z Reskowa, pow. kartuski²⁷. Pokrywa popielnicy z grobu nr 1 zdobiona jest na krawędzi dna na przemian skośnymi kreskami (ryc. 5b).

Funkcje pokryw pełniły także małe stożkowate misy o cienkich, starannie gładzonych ściankach barwy brunatnej.

Ceramika pochodząca ze stanowiska 16 jest znacznie mniej urozmaicona. W dwóch grobach znajdowało się łącznie 7 popielnic przykrytych misami. Są to szerokootworowe dwustożkowate garnki z lekko zaokrąglonymi załomami, zdobione pojedynczymi rzędami dołków paznokciowych (ryc. 19a, e); małe, nie zdobione naczynia wazowate o baniastych brzuścach i stożkowatych szyjkach, odznaczające się cienkimi ściankami; dwie amforki, z których jedna posiada 5 nie przekłutych uszek osadzonych u nasady szyjki, druga z dwoma taśmowatymi uchami umieszczonymi w górnej części brzuśca zdobiona jest pionowymi bruzdami (ryc. 19b, f) oraz zachowany fragmentarycznie dzban o cienkich ścianach, także ornamentowany pionowymi żłobkami. Misy pełniące rolę pokryw posiadają baniaste lub dwustożkowate brzuśce z dość ostrymi załomami i silnie na zewnątrz wychylone krawędzie (ryc. 19a, b). Omawiana ceramika techniką lepienia oraz swymi formami nawiązuje, z wyjątkiem mis, do naczyń pochodzących ze stanowiska 11.

B. Okres Hallstatt D

Na okres ten datować można zachowaną fragmentarycznie popielnicę i 2 czapkowate pokrywy odkryte na bliżej nieokreślonych stanowiskach. Popielnica o charakterystycznym gruszkowatym kształcie zdobiona jest u nasady szyjki rzędem dołeczków. Powierzchnia naczynia jest lśniąca, czarna. Natomiast pokrywy z cylindrycznymi zakładkami posiadają powierzchnię barwy brunatnej. Ceramika ta z uwagi na formę i motywy zdobnicze jest typowa dla kultury wschodniopomorskiej.

C. Wczesny i środkowy okres lateński

Ceramika ze stanowisk: 8, 10, 10a i 10b posiada niezbyt urozmaicone kształty. W grobach najczęściej znajdowały się baniaste naczynia o stożkowatych szyjkach i lekko wychylonych krawędziach. U nasady szyjek z reguły wymodelowana jest plastyczna listwa zdobiona dołkami. Większość popielnic posiada schropowane w dolnej części brzuśce. Wśród

²⁶ J. Kostrzewski, *Dwa cmentarzyska...*, s. 65.

²⁷ L. J. Łuka, *New Materials on the origins of the Pomeranian culture in Eastern Pomerania*, „Archeologia Polona”, t. 15, 1962, s. 194, fig. 5.

ceramiki wyodrębnić należy 3 popielnice ze stanowiska 10 i 10b z wyobrażeniem twarzy składających się z plastycznie wymodelowanych uszu z otworkami, nosów i oczu w postaci głębokich nakłuć (ryc. 25a, c). Dwie popielnice ze stanowiska 10a zdobione są na brzuscu ornamentem złożonym z rzędu skośnych krzyżyków obramowanych dwoma liniami oraz pionowych bruzd obrzeżonych małymi skośnymi kreskami. W przeciwieństwie do pozostałych brunatnych naczyń popielnice te posiadają barwę czarną (ryc. 25a).

Drugi typ naczyń to popielnice z uchami umieszczonymi w górnej części brzusców. Do ciekawszych należy wazowate naczynie o wychylonej, lekko facetowanej krawędzi z trzema sznurowymi uchami osadzonymi u nasady szyjki (ryc. 26b). Jeden i drugi typ garnków występuje dość często na Pomorzu Gdańskim w okresie lateńskim.

Nakrycia popielnic stanowiły przeważnie czapkowate pokrywy z cylindrycznymi lub stożkowatymi zakładkami. Pokrywy pochodzące z naczyń odkrytych w grobie na stanowisku 10 były zdobione na powierzchni płytkimi dołeczkami koncentrującymi się wokół wklęsłego wierzchołka (ryc. 25a, c). Wyjątkowo 2 popielnice nakryte były: płaskim talerzem z karbowanym brzegiem (st. 10b) i typową dla kultury wschodniopomorskiej misą z wgłębieniem pod krawędzią (st. 10a). Zwyczaj nakrywania popielnic gliniastymi krążkami został przejęty od kultury łużyckiej. Popielnice twarzowe i pokrywy czapkowate uważane są w zasadzie za typowe naczynia z późnego okresu halsztackiego. Nowe badania wykazały, że spotyka się je także we wczesnej fazie okresu lateńskiego.

Ozdoby, metalowe, szklane i kościane

Przedmiotów metalowych na omawianych cmentarzyskach w Luzinie odkryto stosunkowo niewiele. Wszystkie ozdoby znajdowały się w popielnicach między kośćmi i na ogół są w mniejszym lub większym stopniu przepalone w ogniu. Wyróżnić wśród nich można bransoletki, kolczyki, pierścionki, fragmentarycznie zachowaną szpilę i bliżej nieokreślone wyroby z blachy.

Bransoletki stwierdzono wyłącznie na wczesnohalsztackim cmentarzysku (st. 11). Odznaczają się one małymi rozmiarami; być może były to ozdoby dziecięce. Wykonane są z brązowych taśm, końce ich zachodzą na siebie. Jedna z bransolet posiada daszkowaty przekrój.

Kolczyki występowały prawie we wszystkich grobach. Wykonane są, prócz jednego żelaznego, z brązowego drutu. Wyróżnia się pośród nich egzemplarz składający się z 6 różnej wielkości kółeczek poszczepianych ze sobą (ryc. 26c). Analogiczny okaz znany jest z Komoszewa, pow. lę-

borski²⁸. Na jednym z kolczyków, znalezionym w grobie 2, na stanowisku 10a, nanizane są 2 paciorki: szklany i bursztynowy. W tym samym grobie znajdował się także przepalony kolczyk żelazny utworzony z 2 kółek z 3 paciorkami: bursztynowymi i szklanym (ryc. 26d, e).

Do omówienia pozostały pierścionki, których 3 egzemplarze zostały odkryte na stanowisku 11. Jeden wykonany został z wąskiej taśmy, pozostałe z drutu.

Ozdoby te są rozpowszechnione na Pomorzu Gdańskim we wczesnej epoce żelaza i nie stanowią podstawy do uściślenia chronologii odkrytych cmentarzysk.

Przedmiot kościany w postaci małego, płaskiego paciorka przepalonego w ogniu stwierdzono tylko na stanowisku 8, w grobie nr 2.

Uwagi końcowe

Odkrycie szeregu nowych stanowisk na terenie Luzina, datowanych na wczesną epokę żelaza, skłania do podjęcia systematycznych, szeroko zakrojonych badań nad ustaleniem osadnictwa kultury łużyckiej i wschodniopomorskiej. Odkrycie 11 nieznanych dotąd stanowisk należy zaliczyć do osiągnięć; mankamentem natomiast było ograniczenie prac z konieczności do ratowania pojedynczych, zagrożonych obiektów. Mimo wspomnianych niedociągnięć udało się uzyskać w trakcie dotychczasowych badań ciekawe rezultaty. Stwierdzono istnienie ciągłości osadniczej w okresie od VII do I w.p.n.e., zasiedlenie omawianego terenu przez ludność kultury łużyckiej i wschodniopomorskiej, poczyniono szereg spostrzeżeń dotyczących kultury duchowej i materialnej. Celem pełniejszego poznania pradziejów mikroregionu luzińskiego należy w najbliższym czasie przeprowadzić dokładną penetrację terenu ze szczególnym uwzględnieniem obszarów zalegających na wschodnim brzegu Bolszewki, gdzie do tej pory nie natrafiono na żadne ślady osadnictwa. Do ważnych zadań będzie należało zorganizowanie systematycznych badań na stanowisku 13, skąd pochodzą ułamki dużych naczyń zasobowych z osady usytuowanej na płaskowyżu. Realizacja tych zamierzeń pozwoli z pewnością dogłębniej zapoznać się z osadnictwem kultur prasłowiańskich, z ich gospodarką, stosunkami społecznymi i kulturowymi na obszarze niewielkiego regionu.

²⁸ L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska...*, s. 208 i tabl. LIII, 5.

FROM RESEARCH ON SETTLEMENTS OF THE EARLY IRON AGE AT LUZINO, WEJHEROWO DISTRICT

(Summary)

The village of Luzino abounds in settlement sites from various prehistoric periods. The most numerous groups are those from the Hallstatt C-D and La Tène A-B periods from 15 sites and other places less clearly defined. This paper covers sites so far not published from research carried out in the years 1963—1969. These sites comprise 2 Lusatian Culture cemeteries dated as Hallstatt C (sites 11 and 16), 4 East Pomeranian Culture cemeteries (sites 8, 10, 10a, 10b) from the La Tène A-B period and 1 settlement (site 13) known from surface studies dated as the Early Iron Age. All the cemeteries and settlements from the Luzino area are situated on sandy rises along the western bank of the River Bolszewka.

The 2 Lusatian Culture cemeteries comprise family, individual and 1 symbolical chest graves (6 graves on site 11 and 2 graves on site 16). Apart from cinerary urns covered with bowls, covering lids and inserted lids, the graves also included pots and dishes, also bronze ornaments — bracelets, ear-rings and rings placed among the cremated human bones. Several of the urns and lids have "eyes" engraved in them. The ceramic ware from both cemeteries has very varied forms. The types distinguishable include biconical vessels of the developed rural type, amphorae, beakers, pitchers, bowls, covering lids and inserted lids with low cylindrical rims. Most of the vessels have thin walls with polished surfaces, decorated with either geometrical figures or finger nail depressions. The ornaments, which are mostly fire-baked, are not very characteristic and are only small. The bracelets are of bronze strips and the rings, of wire.

The chest grave cemeteries dated as early and middle La Tène periods, were located in the built up centre of the village. The chests were built of stone slabs and one was of a triangular shape, unique for Pomerania. The contents of the graves were cinerary urns, these including some face urns, filled with burnt human bones, covered with cap-like lids. In some cases there were scorched ear-rings of iron and bronze with glass and amber beads, also small animal bones, among the human ones. One of the more interesting items was a bronze ear-ring comprising 6 rings. The grave pottery was not of very varied shapes, comprising spherical vessels decorated with relief borders or ornament in the form of criss-cross lines, and vase-shaped vessels.

The discovering, in one village, of several sites from the Early Iron Age, confirming the existence of settlements during the period from the VIIth to the Ist century B.C., of two cultures: Lusatian and East Pomeranian, is sufficient reason to take up wide-scale research in the region, aiming to give a fuller illustration of pre-historic Slavonic Culture settlement.